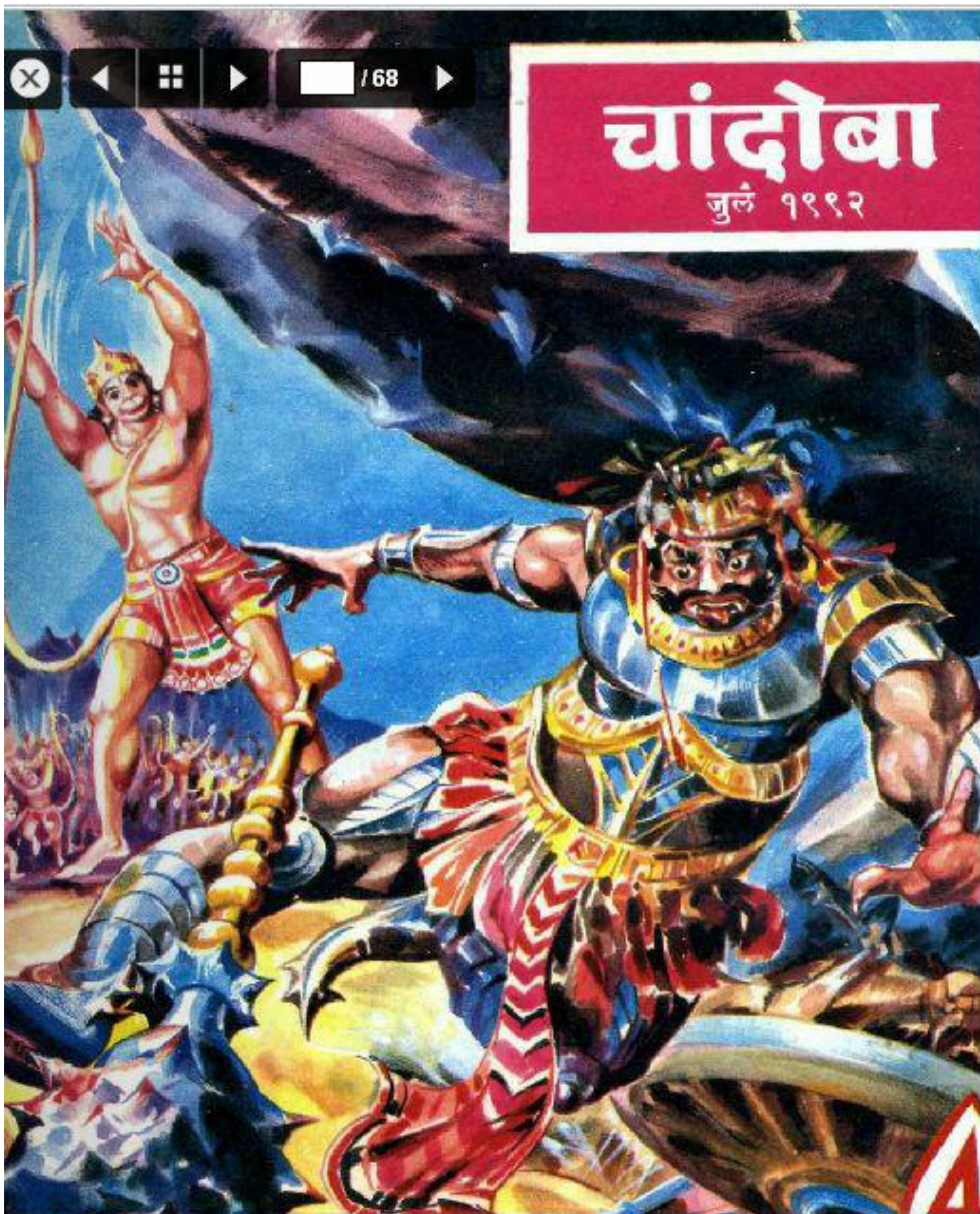

/68
चांदोबा
जुलै १९९२

विश्व - वार्ता

मॉरिशस मध्ये नवे युग

आता इंग्लंडची राणी मॉरिशस बेटाची प्रमुख राहिली नाही. गेल्या १२ मार्च रोजी मॉरिशसने ब्रिटिश शासनापासून मुक्त होऊन आपल्या स्वतंत्र गणतंत्र-राज्याची स्थापना केली. आता मॉरिशस बेट भारता सारखा ब्रिटिश कॉमनवेल्थचा एक घटक देश राहील.

बरोबर २४ वर्षांपूर्वी म्हणजे १२ मार्च १९६८ रोजी मॉरिशसने ब्रिटिश शासनांतून आपणास मुक्त केले आणि तेव्हांपासून इंग्लंड तर्फे एक प्रतिनिधि इथे गव्हर्नर जनरल म्हणून रहात असे. लोकनायक शीवू सागर रामगुलाम मॉरिशसचे पहिले प्रधान-मंत्री बनले. त्यांच्यानंतर सन् १९८२ मध्ये अनिरुद्ध जगन्नाथ दुसरे प्रधान-मंत्री झाले व त्यांनी मॉरिशसला कॉमनवेल्थ घटक-सदस्याचा दर्जा प्राप्त करुन देण्याची शपथ घेतली.

सन् १९८३ मध्ये पहिल्या प्रथम गैरब्रिटिश गव्हर्नर जनरल मॉरिशसला लाभले आणि ते होते शीवू सागर. सन् १९८५ मध्ये जेव्हा त्यांचे निधन झाले तेव्हां त्यांच्या जागी सर वीरासामी रिंगडू गव्हर्नर जनरल झाले. सन् १९८७ मध्ये निवडणुका होऊन श्री जगन्नाथ यांचे संयुक्त मंत्री-मंडळ अस्तित्वात आले. श्री जगन्नाथ प्रधान मंत्री झाले व सर वीरासामी यांनी अध्यक्ष-पद ग्रहण केले. येथील गणराज्याची घटना भारताच्या धर्तीवर तयार केली जाईल. तथापि येथील संसदेत एकच सदन राहील.

१८६५ चौरस कि.मी. क्षेत्रफळाचे हे विशाल मॉरिशस बेट आफ्रिकेच्या पूर्वेला असलेल्या मादागास्कर (५८७०० चौ. कि.मी.) या विशाल बेटाच्या पूर्वेला आहे. दहाव्या शतकाच्या सुमारास

सासवासुना

सीतापुरमधे श्रीकण्ठ नावाचा एक प्रसिद्ध व्यापारी होता. त्याला एक मुलगा अन् एक मुलगी होती. मुलाचे नाव होते श्रीनाथ आणि मुलीचे श्रीवल्ली. श्रीनाथ मोठा झाला आणि आपल्या पित्याच्या व्यापारात त्याचा उत्तम उजवा हात बनला. तो सर्व दृष्टींनी योग्य असल्यामुळे त्याला अनेक मुली सांगून येऊ लागल्या.

एके दिवशी श्रीकंठची बायको भानु नवऱ्याला म्हणाली–"श्रीनाथचं लग्न लवकर करून दिलं तर बरं होईल ना! रामपुरवाल्यांनी निरोप पाठवलाय की ते एक लाख हुंडा द्यायला तयार आहेत."

यावर हसून श्रीकंठ म्हणाला–"आं? पैसाला दुसरी मुलगी का पहायची? सुदर्शनची मुलगी सुलोचना आता अठरा वर्षांची झाली असेल ना?"

हे ऐकताच भानूच्या चेहऱ्यावर नाराजी दिसू लागली. पंधरा वर्षांपूर्वी सुदर्शनकडूनच भांडवल घेऊन श्रीकंठने आपला व्यापार सुरू केला होता. घसरत्या परिस्थितीत श्रीकंठच्या कुटुंबाला सुदर्शननेच अशा रीतीने मदतीचा हात दिला होता. इतकेच नव्हे, तर रक्कम देताना सुदर्शनने त्याला बजावले होते की ही रक्कम म्हणजे कर्ज नव्हे.

तेव्हां श्रीकंठ त्याला म्हणाला होता– "तर मग माझंही म्हणणं ऐक. पैसे परत घेणार नसशील तर ऐकून ठेव. तुझी मुलगी वयात आली की मी तिला आपली सून करून घेईन. अर्थात् ते तुला तेव्हां मान्य असेल तरच हं!"

पण आता काळ पालटला होता. सुदर्शन बिचारा एक अगदीच सामान्य माणूस बनून राहिला, जवळजवळ निर्धनच! अन् इकडे भानु म्हणत होती की, एक लाख रुपये हातचे जाऊ देऊ नयेत. ती नवऱ्याला म्हणाली–"लग्नासारख्या

दीपा जकळी

महत्त्वाच्या बाबतीत, एकाद्या विशिष्ट मुलीशी लग्न करण्याबाबत मुलावर दबाव आणणं योग्य होईल का, याचा काही विचार?"

"असं मुळीच नाही. श्रीनाथला सुलोचना पसंत पडली नाही, तर मी तिचं लग्न दुसरीकडे जमवीन अन् चांगला भरपूर हुंडा देऊन थाटामाटात लग्न करून देईन." श्रीकंठने आपल्या मनातले सांगून टाकले.

दुसऱ्याच दिवशी ते सुलोचनाला पहायला गेले. तिला पाहिल्याबरोबर श्रीनाथने आपली पसन्ती व्यक्त केली. सुलोचनाला बिचारीला कळलेच नाही की, आपण आपल्या नणंदेला व सासूला पसंत नाही आहोत. अन् अशा परिस्थितीतच ती सून बनून त्या घरी आली.

सहा महिने सुलोचनाला आपल्याच भाग्याचा हेवा वाटत राहिला. परंतु अचानक तिचा सासरा श्रीकंठ स्वर्गवासी झाला अन् तेव्हांपासूनच तिच्या हालांनाही सुरुवात झाली. पित्याच्या मृत्यूमुळे श्रीनाथची जबाबदारी दुप्पट वाढली. तो फारसा घरी राहीनासा झाला. आणि इकडे नणंद व सासूकडून सुलोचनाला छळायला सुरुवात झाली.

सासू सुनेला टोचून बोले, टोमणे मारी—"हो, लाखाचा हुंडा आणणारी मुलगी सोडून या अष्टदरिद्री मुलीला आणलं घरात!"

"अन् घरात पाऊल ठेवल्याबरोबर सहा महिन्यात घराचं स्मशान केलं या शनीनं!" नणंद श्रीवल्ली वर चिमटे काढी.

आता स्वयंपाकाचे सारेच काम सुलोचनावर येऊन पडले. भानु घरातलं ढीगभर काम तिच्याकडून करून घेऊन आपल्या मनाची ठसठूस शान्त करू पाही, तिचा सूड घेऊ पाही. श्रीवल्ली वहिनीला थोडीसुद्धा मदत करीत नसे, उलट आपल्याला जे हवे असेल ते सुलोचनाला आपल्या खोलीत आणून द्यायला लावी. पण आपणावर होणाऱ्या अत्याचारांबद्दल सुलोचना श्रीनाथजवळ ब्र ही काढत नसे.

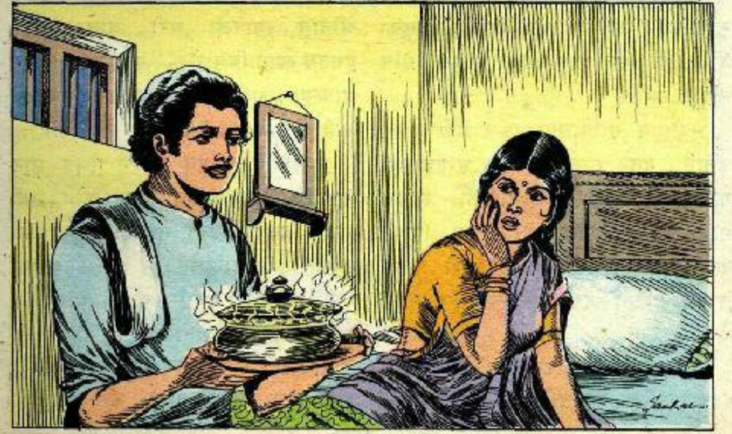
एकदा सुलोचनाला खूप ताप आला. थंडीने कापत त्या दु:खद, असह्य अवस्थेतही घरातलं सारं काम तिने एकटीनेच उरकले.

अशातच सासू व नणंदेने गावापासून दहा मैल दूर असणाऱ्या देवीच्या दर्शनाला जायचे ठरवले.

भानूने रात्रीच सुलोचनाला सांगितले—"सकाळच्या गाडीने निघालो की यायला रात्रच होईल. देऊळ तर डोंगरावर आहे. तिथे खायला काहीच मिळत नाही. पहाटेच उठून आमच्यासाठी गोड खिचडी बनवून बांधून दे."

दुसऱ्या दिवशी पहाटेच खिचडीच्या आठवणीने सुलोचना चटकन अंथरुणातून उठली. पण चार पावले चालताच चक्कर येऊन जवळच्या टेबलावरच ती कोसळली. त्या आवाजाने श्रीनाथ जागा झाला. सुलोचनाला नीट अंथरुणावर बसवून त्याने प्रेमाने विचारले—"आत्ताच का उठलीस ग?"

सुलोचनाने त्याला खिचडीबद्दल सांगितले, तेव्हां तो म्हणाला—"तू फार कमजोर झालेली दिसतेस, झोप तू. खिचडी मी बनवतो." आणि जबरदस्तीने तिला झोपवून श्रीनाथ स्वयंपाकघरात गेला. खिचडी बनवण्याची तयारी केली. थोड्याच वेळात गरम गरम गोडी

खिचडी एका भांड्यातून आणून ते बायकोच्या हवाली करत श्रीनाथ तिला म्हणाला–" जा, खिचडी आपल्या सासूला नेऊन दे. मी बनवलीय म्हणून सांग नकोस हां!"

नवऱ्याने सांगितल्याप्रमाणेच केले सुलोचनाने. नंतर सासू व नणंद भाड्याच्या गाडीतून देवीला जाण्यासाठी निघून गेल्या. नंतर श्रीनाथही खाऊन पिऊन बाहेर गेला. सुलोचना बिचारी काही न खाता पिता दरवाजा बन्द करून पडून राहिली.

रात्र होता होता दरवाजा खटखटला. दरवाजापर्यन्त कसे तरी जाऊन सुलोचनाने तो उघडला. समोर दोघींची जोडगोळी उभी होती!

"आम्हाला भुकेनं मारायचा विचार होता तुझा! नाहीतर असली खिचडी केली नसतीस तू!" असे म्हणून रागातच श्रीवल्ली भरकन घरात घुसली.

"दुपारी चांगली भूक लागली, तेव्हां छान दूध, चांगला तांदूळ, काजू-बेदाणा अन् वेलदोड्याच्या वासानंच तोंडाला पाणी सुटलं. पण कसचं काय! खिचडी तोंडात घातली, अन् तशीच थुंकावी लागली! त्यात तू साखरच नव्हती घातलीस. मुद्दामच केलंस तू असं!" सुलोचनाचा दंड पकडून तिला गदगदा हलवत सासूने कडक आवाजात म्हटले. श्रीनाथ त्यावेळी घरी आला होता. हसतच त्याने विचारले–"काय झालं आई? आपल्या आजारी सुनेवर राग काढते आहे असं दिसतंय?"

मुलाचे हसणे अन् बोलणे ऐकून भानु म्हणाली–"या घरात हिला काय कमी आहे? इतक्या उंची साड्या अन् दागिने जन्मात तरी पाहिलेत का तिनं? कसला त्रास आहे तिला इथं? उगीचच मला अन् आपल्या नणंदेला सतावतेय ती?"

"आई, कोण कुणाला सतावतंय हे काही मला कळत नाही, असं नाहीय! चांगलं दूध अन् काजू वगैरेचं तू म्हणालीस ते ऐकलं मीही. हे सारं असूनही, साखर नसली तर खिचडी खावबत नाही. तसंच सगळं काही असून, जीवनात केवळ प्रेम नसेल, तर असलं आयुष्य कोणालाही आवडणार नाही. ती खिचडी मीच बनवली होती; अन् हे सांगण्यासाठी जाणून बुजूनच त्यात साखर घातली नाही मी आई!"

"म्हणजे तुला म्हणायचंय की आमचं सुलोचनावर प्रेमच नाही?" आवेशाने भानूने विचारले.

"मला सांगायचं होतं, ते लवकरच ओळखलंस तू! सुनेला ताप असून नणंद अन् सासूनं देवाला जायचं ठरवावं, अन् वर खूप तापलेल्या सुनेलाच पहाटे उठून गोड खिचडी करून द्यायला सांगायचं– याला काय प्रेम म्हणतात? तुम्हा दोघींना चांगल्या वाईटातला फरक दाखवण्यासाठीच मी बिनसाखरेची खिचडी बनवली. तुम्हाला नीट मिळून मिसळून रहाता येत नसेल, तर मला सांग. म्हणजे आम्ही दोघं नवरा-बायको निराळं बिऱ्हाड करू." श्रीनाथने रागाने कडक आवाजात सांगून टाकले.

हे बोलणे ऐकताच भानु व श्रीवल्ली यांना अंगावर वीज कोसळल्यासारखे झाले. पण सुलोचनाच मधे पडून नवऱ्याला म्हणाली–"हे काय बोलताय तुम्ही? मी जिवन्त असेपर्यंत निराळ्या बिऱ्हाडाचा कधी विचारही नाही करणार! अन् घरातल्या गोष्टी आमच्या आम्ही पाहून घेऊ. तुम्ही आपला स्वतःचा उद्योग व्यवसाय संभाळलात की पुरे!"

आपली सून स्वभावाने किती चांगली आहे, हे आत्ता कुठे भानूच्या लक्षात आले! तिने हेही ओळखले की धनदौलतीपेक्षा माणसात आपलेपणा अन् प्रेम हेच जास्त महत्त्वाचे आहे. ती म्हणाली–"श्रीनाथ, तू बनवलेल्या खिचडीमुळे आमचे डोळे उघडले. पुन्हा कधी या घरात असलं भांडण होणार नाही." अन् तिने सुलोचनाला प्रेमाने जवळ घेतले.

जमीनदाराचा नावाडी

चन्द्रगिरीच्या जमीनदाराला एका नावाड्याची गरज होती. तो रोज संध्याकाळी नावेत बसून नदीतून फेरफटका मारत असे. अन् ती नदी डोंगराळ भागातून खूप वेगाने वहात असल्यामुळे नावाडी चांगला अनुभवी व आपल्या कामात वाकबगार असला पाहिजे –अशी त्याची अट होती.

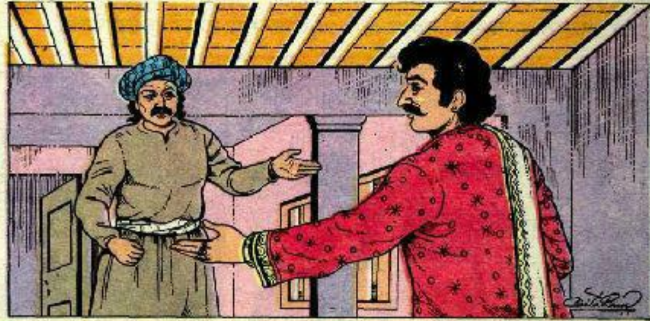
दिवाणाने अनेक नावाड्यांमधून प्रसाद व परमेश नावाचे दोन नावाडी निवडले आणि त्यांना घेऊन तो जमीनदाराकडे गेला. "हुजूर, हा प्रसाद नाव चालवण्यात चांगला कुशल असून तो उत्तम पोहोणाराही आहे. आणि हा परमेशही कुशल नावाडी आहे; पण याला पोहोता मात्र येत नाही." दिवाणाने आपल्या मालकाला त्या दोघांबद्दल माहिती पुरवली.

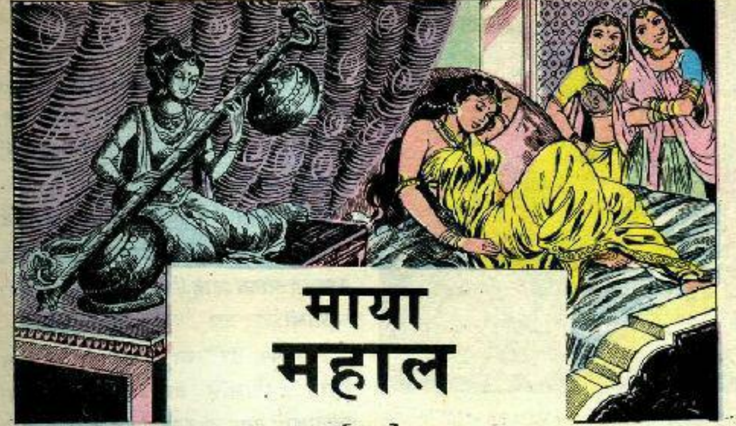
जमीनदाराने त्यांना दुसऱ्या दिवशी परत यायला सांगितले. ते दोघे निघून गेल्यावर जमीनदार दिवाणाला म्हणाला–"उद्या आले की सांगा–मी परमेशची निवड केली आहे."

आश्चर्याने दिवाणाने विचारले–"आपण परमेशला नोकरीवर ठेवणार?"

"हो, मला माहीत आहे ते. म्हणूनच मी त्याला नोकरीला ठेवणार आहे. दोघंही नाव चालवण्यात वाकबगार आहेत खरे; पण जो पोहू शकतो, तो नाव तितकी काळजीपूर्वक हाकणार नाही. वेळ आली, तर आपण पोहून जाऊन आपला जीव वाचवू शकू–हे त्याला पक्कं ठाऊक असणार. पण परमेशचं तसं नाही; त्याला पोहोताच येत नसल्याने साहजीकच तो नाव खूप सावधगिरीने चालवील. त्यानं तसं न केलं तर त्याचाच जीव धोक्यात येईल. त्याला स्वतःच्या जिवाची काळजी असल्याने, त्याच्या हाती माझा जीवही सुरक्षित राहील ना? काय दिवाणजी, तुम्हाला काय वाटतं" जमीनदाराने हसत हसत विचारले.

"ओहो! या गोष्टीचा मी विचारच नव्हता केला! क्षमा करा हं हुजूर मला!" दिवाण शरमेने मान खाली घालत म्हणाला.

[२]

[वीरगिरीची राजकन्या विद्यावती हिच्या जन्मोत्सवाला आता तीनच दिवस उरले होते, अन् ती मात्र अचानक खूप अशक्त होऊन आजारी पडली. ज्योतिष्याच्या सल्ल्यावरून तिला सरोवरातील बेटावरील विश्रामगृहात रहायला पाठवले. परन्तु दोन महिन्यांनी ती अचानक तेथून नाहीशी झाली. ती अशी अदृश्य होण्यापूर्वी…]

युवराणीला सारस सरोवरापर्यंत सोडून आलेल्या दासी शालिनी व मालिनी दुसऱ्या दिवशी तिच्यासाठी आवश्यक ते खाण्यापिण्याचे पदार्थ घेऊन विश्रामगृहाकडे गेल्या. नावाड्याने त्यांना विश्रामगृहाच्या पायऱ्यांपर्यंत सोडले. राजकन्येला गेल्या रात्री छान शान्त झोप मिळाल्यामुळे ती खूपच ताजीतवानी वाटत होती. तिला अशी थोडी सुधारलेली पाहून त्या सेविकांना फार आनन्द वाला. नंतर तिचे स्नान वगैरे उरकून त्यांनी तिला जेवाय-खायला घातले आणि परत येऊन सर्व हकिकत राणी वज्रेश्वरीदेवीच्या कानावर घातली. युवराणी ताजीतवानी झाल्याबद्दल राणीने राजाला कळवले. राजदंपतीला वाटले की ज्योतिष्याने युवराणीच्या रहाण्याच्या स्थानात जो बदल केला, त्यामुळेच ती सुधारू लागली.

या सुखद समाचारामुळे दोघेही फार खूश झाले. दुसऱ्या दिवशी नंदिनी व देवयानी नावाच्या सेविका युवराणीला भोजन घेऊन गेल्या. तिसऱ्या दिवशी शांता-शारदा या दासींच्या तोंडून राजदम्पतीला बातम्या मिळत गेल्या की युवराणीची तब्येत दिवसें-दिवस सुधारत चालली आहे. त्यामुळे आपल्या लाडकीला भेटण्याच्या शुभदिनाची ते मोठ्या आतुरतेने वाट पाहू लागले. अशा तऱ्हेने पाहता-पाहता वीस दिवस निघून गेले.

त्या दिवशी प्रधान ज्योतिषाचार्य वाचस्पती राजदर्शनासाठी आले तेव्हां स्वतः राजा त्यांना सामोरा जाऊन मोठ्या आदराने महालात घेऊन गेला व त्याने त्यांना बसायला आसन दिले. उदास चेहऱ्याच्या राजा-राणींकडे पाहून स्मित करत ज्योतिषाचार्य म्हणाला–"महाराज, आपण दोघंही जा, पण सूर्यास्तापूर्वी आपणाला परत मात्र यायला हवे."

"विद्यावतीच्या विरहाला तीन आठवडे झाले. तिच्या विना रहाणं आम्हाला फार कष्टप्रद वाटत आहे." राणी दु:खी स्वरात म्हणाली.

"आपण तर उद्याच जाणार आहोत न देवी!" राणीचे सान्त्वन करत राजा म्हणाला. नंतर वाचस्पतीकडे वळून राजाने विचारले–"आचार्य, विद्यावतीचे ग्रहमान आता काही बदलल आहे का? या बाबतीत आपण आपले मित्र जगत्पती यांच्याशी काही बोलणे केले काय?"

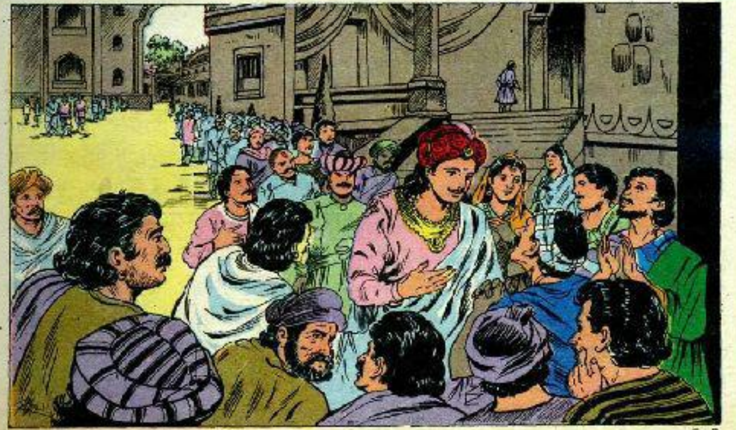
"होय महाराज! त्यांनीही माझ्या विचारांना दुजोराच दिला. त्यांचाही असाच विचार आहे की, युवराणीची स्थिति चाळीस दिवसपर्यंत अशीच राहील. अन् त्यानंतरच ती पहिल्याप्रमाणे निरोगी होईल. तेव्हां आपल्याला घाबरायचं काहीच कारण नाही. उद्या आपण दोघं युवराणीला पाहून याल तेव्हां आपलीही यांबद्दल खात्री पटेल." असे म्हणून वाचस्पति तेथून निघून गेला.

आता राजा-राणीला कळून चुकले की युवराणीला भेटण्यासाठी योग्य दिवस म्हणून एकविसावा दिवसच मुकर केला गेला होता. त्यादिवशी दुपारचे भोजन उरकून युवराणी जेव्हां विश्राम करून शांत झालेली असेल, त्याच वेळी तिला भेटणे ठीक होईल.

लोकांना जेव्हां कळले की राजा-राणी आज राजकन्येला भेटायला जात आहेत, तेव्हां ते राजरस्त्यांच्या दुतर्फा उभे राहून तिच्या स्वास्थ्याबद्दल राजाराणीना प्रश्न विचारू लागले. राजाही प्रसन्नपणे स्मित करीत 'राजकन्या सुधारत आहे' असे त्यांना सांगत राहिला. ही बातमी एकून प्रजाही खूष झाली.

सारस सरोवराजवळ वाट पहात बसलेल्या नावाड्याने राजदंपति समोर दिसताच त्यांना प्रणाम केला. केवळ राजा व राणीच नावेवर चढले, त्यांचे अंगरक्षकही सरोवरकिनारीच थांबले. नाव आता बेटाकडे निघाली.

बेटावरील विश्रामगृहाच्या पायऱ्यांवर उभ्या असलेल्या वृद्ध कमला दासीने राज-दम्पतिला लवून नमस्कार केला, आणि ती त्यांना घेऊन, ज्या विशाल अशा दालनात राजकन्या होती, त्या दिशेने चालू लागली. त्याच वेळी झोपेतून नुकतीच जागी झालेल्या राजकन्या विद्यावतीने आपल्या माता-पित्यांना पाहिले व ती तावडतोब उठून हसतच त्यांच्याकडे आली. राणीने

प्रेमाने तिला गळामिठी घालत तिचे कुशलक्षेम विचारले–"कशी आहेस बाळ आता?" कन्येच्या चेहऱ्यावरील हास्य पाहून दोघांनाही फार समाधान वाटले.

थोड्या वेळाने कन्येचा हात पकडून महाराणी तिला घेऊन उद्यानवनाकडे चालू लागली. राजाही त्यांच्या मागोमाग चालत होता. तिथे बसून तिघेही बराच वेळपर्यंत बोलत बसले. सूर्यास्ताची वेळ जवळ येऊ लागताच राजदंपति परत जायला निघाली. दासी कमला त्यांच्याबरोबर नौकेपर्यंत गेली. ते नावेत बसताच त्यांचा निरोप घेत कमलाने त्यांना नमस्कार केला.

नौका चालू लागली व ती राजकन्येकडे परत फिरली.

नंतर असेच आणखी तीन आठवडे पार पडले. ज्योतिषाचार्यांच्या सल्ल्याने राजाराणी पुन्हा एकदा राजकन्येला भेटायला जायला निघाले. यावेळी युवराणी स्वतःच नौकेपर्यंत त्यांना भेटायला आली. मातापित्यांना नमस्कार करून मोठ्या प्रेमाने तिने त्यांना विश्रामगृहात बोलावून नेले. यावेळी विद्यावती जवळजवळ पूर्ण बरी झाल्यासारखीच दिसत होती, त्यामुळे राजाराणी तब्येतीबद्दल, तिच्याशी काहीच बोलले नाहीत. खूप वेळ ते तिच्याशी इतर काही बोलत राहिले. सूर्यास्तसमयी नावेत बसून, कन्येचा निरोप घेऊन ते परत आले.

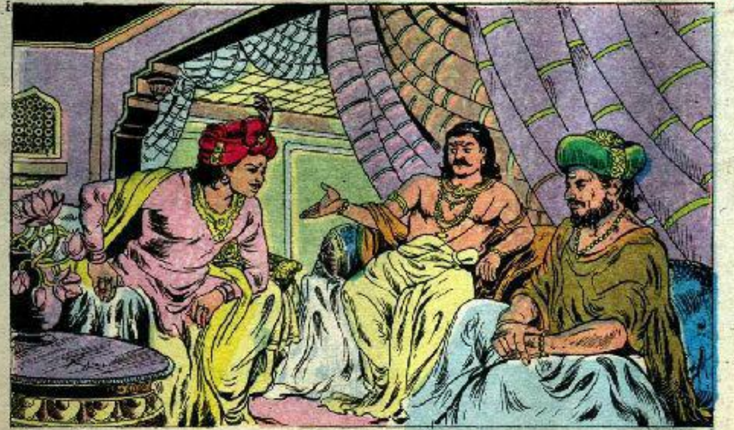
एकीकडे युवराणी पूर्ण बरी झाल्याचा राजदाम्पत्याला आनन्द वाटत होता, तर दुसरीकडे त्यांना दुःख वाटत होते की यांना जवळजवळ दहा महिने विरह घडणार होता. याच दुःखी विचारात ते दोघे राजवाड्यात परत आले.

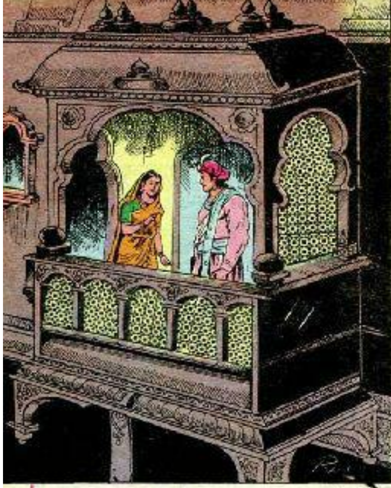
यानंतरचे तीन आठवडे कष्टानेच गेले, परंतु तरीही यावेळी राजज्योतिष्याकडून काहीच बातमी आली नाही. राजा-राणी विचारात पडले, की याचे काय कारण असावे? एके दिवशी महाराणी राजाला म्हणाली–"प्रभु, आपणच ज्योतिषाचार्यांना आमन्त्रण देऊन बोलवून घेतलं तर?"

"नाही देवी, हे सारं काम पूर्णपणे ज्योतिषाचार्यांच्या निर्णयानुसारच चालणार आहे. आपण त्यात दखल देणं बरं नव्हे. आपल्या बाळीच्या कल्याणासाठीच आपण हे व्रत घेतलेलं आहे, ही गोष्ट तू विसरलीस काय? अन् दासींकडून आपल्याला वारंवार वार्ताही मिळतच आहे ना, कि ती अगदी सहीसलामत आहे? आपण दोन दिवस आणखी थांबू या." राणीचे सान्त्वन करत राजा म्हणाला.

त्याच दिवशी संध्याकाळी ज्योतिषाचार्य वाचस्पति, आपला मित्र आचार्य जगत्पतीला बरोबर घेऊन राजभवनात आला. त्यांना पहाताच राजाच्या चेहरा आनंदाने फुलून आला. त्यांना सादर उचित आसने देऊन राजा समोर उभा राहिला. आचार्य वाचस्पती म्हणाला–"महाराज, उद्या पहाटेच उठून आपण जाऊन कन्येचा समाचार घेऊन या. हे नक्की व्हायला हवं."

या गडबडीचे काय कारण असावे, याबद्दल राजा विचारात पडला. इतक्यात आचार्य जगत्पती म्हणाला–"उद्या सकाळी सूर्योदया पूर्वीच आपण आपल्या कन्येला भेटून येणं आवश्यक आहे. यानंतर नव्वद दिवसपर्यंत एकही शुभमुहूर्त नाही. इतकंच नव्हे, तर पुढले तीन महिने युवराणीलाही फार कठीण परिस्थितीला तोंड द्यावे

लागणार आहे. या काळात तिच्या तब्येतीला कोणत्याही प्रकारचा धोका नाही. पण..." बोलता बोलता आचार्य मधेच थांबला.

आचार्यांचे हे अर्धवट बोलणे, उद्या सकाळीच राजकन्येला भेटून यायचे या विचारात रंगलेल्या राजाच्या ध्यानात आलेच नाही, अन् आचार्यांनीही आपले बोलणे तसेच सोडले.

"पहाटेच का? सूर्योदयानंतर गेलं तर नाही का चालायचं?" पट्टराणीने विचारले.

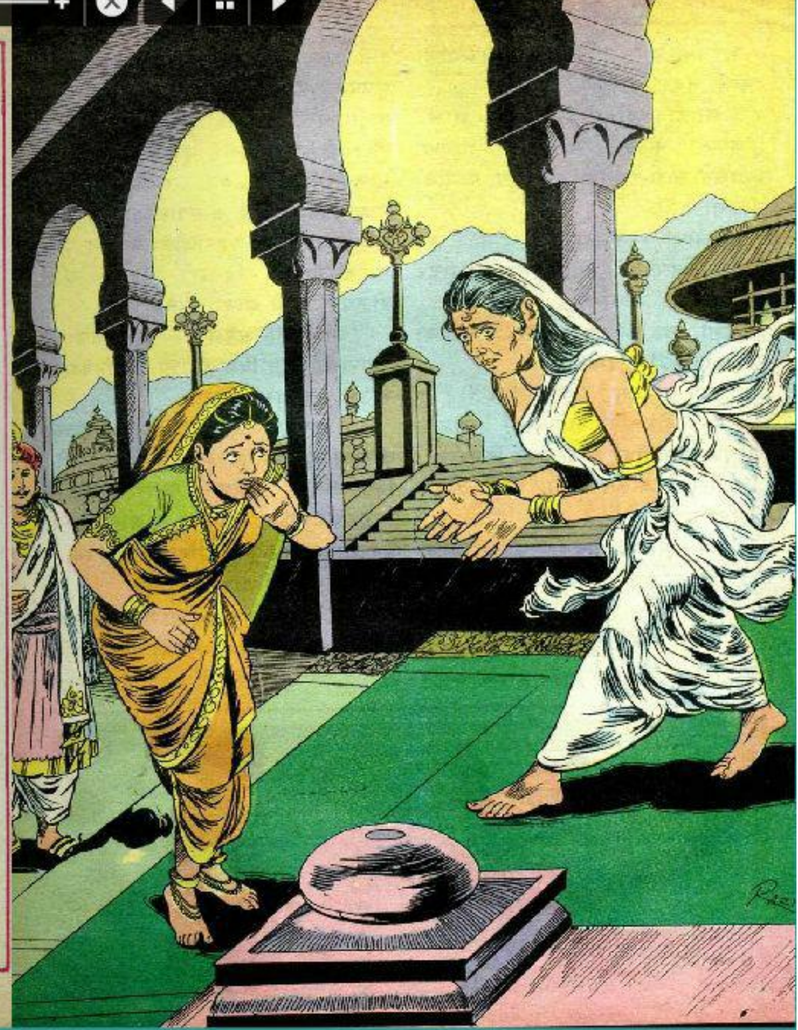
"नाही, कारण पुढले दोन-तीन महिने राजकन्या एका क्लिष्ट अशा ग्रहदशेच्या फेऱ्यात सापडणार आहे. म्हणूनच उद्या पहाटेच, किंवा तीन महिन्यानंतर– याशिवाय अन्य शुभमुहूर्त नाही, म्हणूनच ही घाई. इतर ज्योतिषाचार्यांनीही आम्हाला हीच सूचना दिली आहे." राजाने तिची समजूत घातली.

"क्लिष्ट ग्रहदशेबाबत जास्त काही त्यांनी सांगितलं का?" राणीने काळजी व्यक्त केली.

"नाही. आता अगोदर आपण उद्या पहाटे जाऊन आपल्या बाळीला पाहून येऊ. त्यानन्तर आपण ज्योतिषाचार्यांना बोलवून घेऊ आणि त्या ग्रहदशेबाबत अधिक विचारून घेऊ देवी!" राजा समजूत घालत म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी पहाटेच, कसलीही पूर्वसूचना न देताच आलेल्या राजदंपतीला पाहून नाविक आश्चर्यचकित झाला. ते दोघे नौकेत बसून बेटाच्या विश्रामगृहाशी पोचले, तोवर पूर्वेला मंदसा प्रकाश होऊ लागला होता. राजदंपतीचे स्वागत करायला ना कमला पुढे आली, ना स्वतः राजकन्या विद्यावती. आपल्या आगमनाची बातमी न मिळाल्यामुळे कोणी पुढे आले नसेल, असा विचार करत राजदाम्पत्याने पायऱ्या चढून विश्रामगृहात पाऊल ठेवले.

इतक्यात म्लान चेहेऱ्याने त्यांच्या समोर येणाऱ्या कमलाने आश्चर्याने

विचारले–"प्रभु, ती बातमी आपल्याला इतक्या लवकर कळली?"

"कसली बातमी? काय झालं? विद्यावती कुठंय्?" अज्ञात शंकेच्या आशंकेने राजा-राणींनी बरोबरच प्रश्नांची सरबत्ती केली.

कमलाचा स्वर अडखळत होता. अन् तिच्या चेहऱ्यावर भीती स्पष्ट दृग्गोचर होत होती. "महाराणी......युवराणी...... युवराणी, कुठे दिसत नाहीय." कापऱ्या आवाजात कमला बोलली.

"काय म्हणतेस? कुठे जाईल ती? तू सारं भवन नीट धुंडून पाहिलंस?" राजाने आश्चर्य व भीतीवर ताबा ठेवत विचारले.

महाराणी चकित झाली. तिने तोंडच उघडले नाही!

"प्रभु! माझ्या जीवनात यापूर्वी असलं काही घडलं नाही. मला वाटतं रात्रभर मी बेशुद्धावस्थेत होते. मी जागी झाले तेव्हा माझं डोकं जड झालेलं होतं अन् मला विचित्रसी नशा आल्यासारखं वाटत होतं. युवराणीला उठवायला मी तिच्या शयनकक्षात गेले, तेव्हा ती तिथे दिसली नाही. मला वाटतं की लवकर उठून आज युवराणी इकडे तिकडे कुठे फिरत असेल. म्हणून मी प्रथम सर्व खोल्या धुंडाळल्या. उद्यानातही पाहिले. आसपासच्या सर्व जागा शोधून आले, पण युवराणीचा काहीच पत्ता लागत नाही." बिचारी म्हातारी दासी डोळ्यात पाणी आणून बोलत होती.

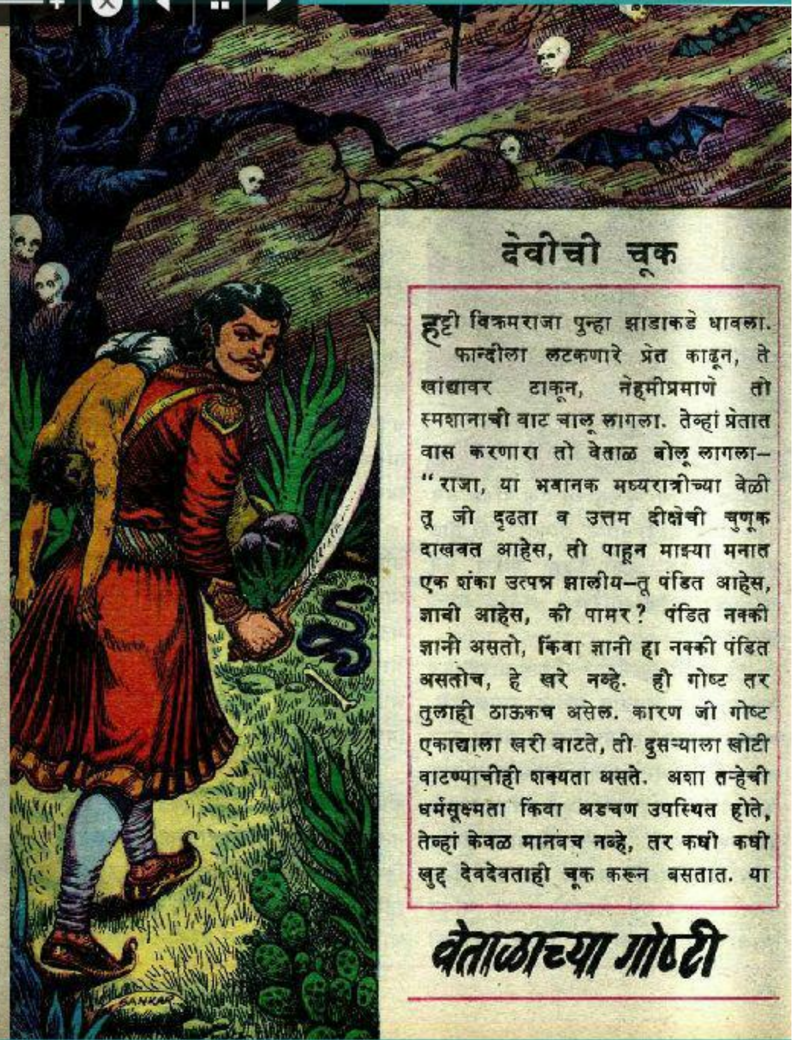
"कुठे गेली असेल?" असे विचारत महाराणी तेथून विद्यावतीच्या शयनकक्षात जाऊन पुन्हा परत आली.

या अवधीत राजाही विश्रामगृहाच्या अन्य खोल्या तपासून आला. "विद्यावती! विद्यावती!" म्हणून पुकारत राणीने सारे उद्यानवन धुंडाळले. आसपासच्या सर्व जागा पुन्हा-पुन्हा पाहिल्या. पण त्यांना राजकन्या कुठेच आढळली नाही.

तेव्हा राजाने नावाड्याला सेनानायकाला ताबडतोब बोलावून आणायची आज्ञा दिली.

(क्रमशः)

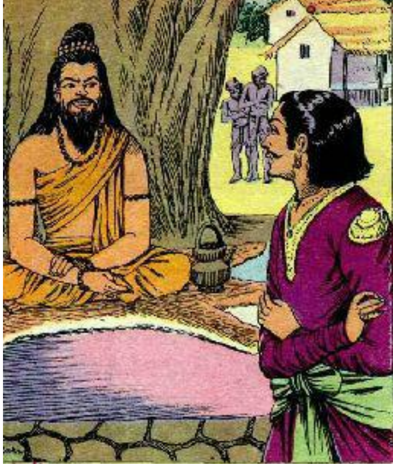

देवीची चूक

हट्टी विक्रमराजा पुन्हा झाडाकडे धावला. फान्दीला लटकणारे प्रेत काढून, ते खांद्यावर टाकून, नेहमीप्रमाणे तो स्मशानाची वाट चालू लागला. तेव्हां प्रेतात वास करणारा तो वेताळ बोलू लागला– "राजा, या भयानक मध्यरात्रीच्या वेळी तू जी दृढता व उत्तम दीक्षेची चुणूक दाखवत आहेस, ती पाहून माझ्या मनात एक शंका उत्पन्न झालीय–तू पंडित आहेस, ज्ञानी आहेस, की पामर? पंडित नक्की ज्ञानी असतो, किंवा ज्ञानी हा नक्की पंडित असतोच, हे खरे नव्हे. ही गोष्ट तर तुलाही ठाऊकच असेल. कारण जी गोष्ट एकाद्याला खरी वाटते, ती दुसऱ्याला खोटी वाटण्याचीही शक्यता असते. अशा तऱ्हेची धर्मसूक्ष्मता किंवा अडचण उपस्थित होते, तेव्हां केवळ मानवच नव्हे, तर कधी कधी खुद्द देवदेवताही चूक करून बसतात. या

वेताळाच्या गोष्टी

गोष्टीचं प्रमाण म्हणून मी एक पंडित अन् एक पामर यांची गोष्ट सांगतो. ती नीट लक्षपूर्वक ऐक. तुझा वेळही जाईल अन् जरा करमणूकही होईल." वेताळ गोष्ट सांगू लागला–

एके काळी सुवर्णद्वीप नगरात तारकेश्वर नावाचा एक धनवान माणूस रहात असे. आपल्या जवळच्या संपत्तीमुळे त्याला फार गर्व होई. त्याचा व्यापार दिवसेंदिवस वाढू लागला, आणि त्याची मित्र मंडळी त्याचा द्वेष करू लागली. आपल्या मित्राची प्रगति त्यांना साहवेनाशी झाली. त्याचे भाईबंद नेहमी त्याच्याकडे पैशांची मदत मागून त्याला सतावू लागले. त्याची बायको एकसारखे नवनवे दागिने घडवून घेऊ लागली. नवऱ्याचे मन समजून घेण्याचा ती कधी प्रयत्नच करीत नसे. त्याचा मुलगा पाण्यासारखा पैसा खर्च करी. मुलाचे सारे दुष्ट व धोकेबाज मित्र मैत्रीच्या नावाखाली त्याला लुबाडत, त्याच्या भोवती-भोवती फिरत. अनेक प्रयत्न करूनही मुलाला सुधारणे तारकेश्वरला शक्य होईनासे झाले. आपण कष्टाने मिळवलेले पैसे मुलाने व बायकोने असे बेपर्वाईने खर्च करावेत हे तारकेश्वर पाहू शकेना. त्याने दोघांना ही समजून सांगण्याचा परोपरीने प्रयत्न केला. पण व्यर्थ ! सर्व पालथ्या घड्यावर पाणी !

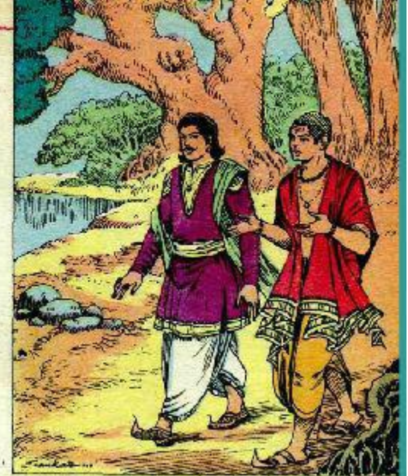
या साऱ्या त्रासामुळे तारकेश्वरचे मन उद्विग्न राहू लागले. अशा परिस्थितीतच त्याला एकदा शिवानन्द नावाच्या योग्याला भेटायची संधि मिळाली. त्याला तारकेश्वरने आपल्या मनाच्या अशान्तिबद्दल सांगितले आणि शान्ति मिळवण्यासाठी उपाय विचारला.

योगी म्हणाला–"वत्सा, इथून शंभर कोस अंतरावरील विंध्य पर्वताजवळ देवनन्दन नावाचं सरोवर आहे. त्याच्याच किनाऱ्यावर देवनन्दिनी देवीचं देऊळ आहे. त्या देवीचं दर्शन घे, म्हणजे तुझ्या मनाला शान्ति आणि समाधान नक्की मिळेल. पण एक गोष्ट लक्षात ठेव. केवळ ज्ञानी माणसालाच या देवीचं दर्शन मिळू शकतं. अज्ञानी माणूस देवीच्या देवळात गेला तर त्याला देवीचे दर्शन होणार नाही. मग तो प्रार्थना काय करणार नि मागणी काय करणार ?"

योग्याला साष्टांग नमस्कार करून तारकेश्वराने आपली कृतज्ञता व्यक्त केली आणि एका शुभ मुहूर्तावर त्याने देवी-दर्शनासाठी प्रस्थान ठेवले. काही दिवस प्रवास केल्यावर रस्त्यात त्याला तीर्थंकर नावाचा एक प्रवासी भेटला. त्याच्याशी बोलता बोलता तीर्थंकर हा एक महापंडित असल्याचे तारकेश्वरने ओळखले.

तीर्थंकर विंध्य पर्वताकडेच निघाला असल्याचे कळल्यावर तारकेश्वर फारच आनन्दला. अशा पंडिताबरोबर रहाण्याने आपल्यात ज्ञानात चांगली भर पडेल असे त्याला वाटले. त्याने आपल्या मनातल्या भौतिक आणि आधिभौतिक शंका तीर्थंकरला विचारून घेतल्या आणि तीर्थंकरनेही त्या शंकांचे उचित पद्धतीने निरसन केले.

काही दिवसांच्या प्रवासानंतर तीर्थंकरने तारकेश्वरला सरळ विचारले–"तू म्हणतोयस की तुला विंध्य पर्वताकडेच जायचंय. पण तिथे कोणत्या जागी जाणार आहेस, हे

नाही सांगितलेस ? बरोबर कुठे जायचंय तुला ?"

आता तारकेश्वरने आपली संपत्ति, अडचणी व मानसिक अशांति वगैरेंबाबत सांगून तीर्थंकरला म्हटले–"मी मनःशांति मिळवण्यासाठी देवनन्दिनी देवीच्या दर्शनाला जात आहे."

"असं ? मीही त्याच देवीच्या दर्शनाला निघालोय." तीर्थंकर म्हणाला.

हे ऐकून आश्चर्याने तारकेश्वरने विचारले–"आपण तर महान पंडित आहात. आपलीही काही अडचण वगैरे आहे की काय ?"

यावर तीर्थंकर चिंतेने उदास झालेल्या आवाजात म्हणाला–"माझे वडील एक

महान पंडित आहेत, अन् मीही अनेक शास्त्रांचं अध्ययन केलं आहे. तेवढ्या आधाराने मी रोज आपलं पोट भरू शकतो, पण माझ्या साऱ्या इच्छा काही पूर्ण होऊ शकत नाहीत. रहाण्यासाठी एकादा आरामशीर महाल, बायको व मुलीसाठी दागदागिने, उंची कपडे वगैरे मी मिळवू शकत नाही. माझं मन यामुळे अशान्त आहे. देवी देवनन्दिनीच्या दर्शनाने सारी संपदा मिळते असं मी ऐकलंय. तेव्हां या उपायाने मीही मनःशान्ति मिळवायच्या विचारात आहे. देवी प्रसन्न झाली तर मला संपत्तीचा लाभ होऊं शकेल असे वाटते."

हे ऐकल्याबरोबर तारकेश्वरच्या चेहरा उत्साहाने फुलला. तो तीर्थंकरला म्हणाला–"मित्रा, आता मला देवी-दर्शनाची गरज राहिली नाही. मी आपला परत आपल्या घरी जायला निघतो."

परंतु तारकेश्वरला अडवत तीर्थंकर म्हणाला–"मित्रा, इतक्या दूरवर आल्या-नन्तर देवी-दर्शनावाचूनच परत फिरणं बरं नव्हे. तुला परत जावंसं का वाटतंय हे मला जाणायचं नाहीय, पण मला इतकंच सांगायचंय की माझ्यासाठी का होईना, पण तू बरोबर चलच. दर्शनानन्तर आपण दोघं बरोबरच परत फिरू."

तारकेश्वर त्याची बिनंती अमान्य करू शकला नाही. थोड्याच दिवसात ते दोघे देवनन्दन सरोवराशी पोचले. काठावरचे देवनन्दिनीचे देऊळ पडीक अवस्थेत होते. 'फक्त ज्ञानी लोकांनाच देवीचे दर्शन घडते, इतरांना नाही.' असा मजकूर लिहिलेला एक शिलालेख तेथे होता.

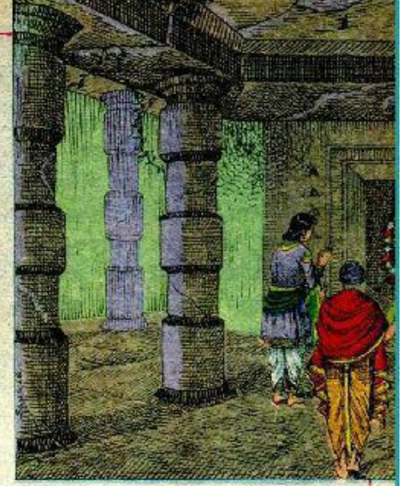
तो लेख वाचून तीर्थंकरने सरोवरात स्नान केले आणि तो मंदिरात गेला. त्याला देवळात कुठेही देवींची मूर्ति दिसेना. त्याला वाटले की मूर्ति मातीत मिसळून गेली असावी किंवा कोणी चोरूनबिरूनही नेली असावी. तो इकडे-तिकडे पाहू लागला.

इतक्यात जंगली फुलांची एक माळ हातात घेऊन तारकेश्वर तेथे पोचला. त्याला पाहून हसतहसत तीर्थंकर म्हणाला–"इतक्या कष्टांनी तू फुलांची माळ गुंफलीस खरी, पण इथे तर देवीची मूर्तीच नाहीय."

तेव्हां तारकेश्वर त्या पंडिताला म्हणाला-"तुझ्यासारख्या ज्ञानशून्य माणसाला देवीचं दर्शन कसं होणार?" आणि आपले डोळे मिटून तो हात जोडून देवीचे ध्यान करू लागला.

ते पाहून तीर्थंकर त्याची टिंगल करायच्या सुरात म्हणाला–"तारकेश्वर, स्वतःला ज्ञानी म्हणवण्यासाठीच तू हे ढोंग चालवलं आहेस. नाहीतर जी मूर्ति मला दिसत नाहीये, ती तुला कशी दिसेल?"

तारकेश्वरने या प्रश्नाला काहीच उत्तर दिले नाही. आपल्या हातातली फुलांची माळ त्याने देवीच्या गळ्यात घातली, तीर्थंकरला देवीची मूर्ति तर कुठे दिसली नाही, पण तीं माळ मात्र गळ्यात घातल्या-सारखी अधांतरी उभी असलेली दिसली. जर मूर्तिच नसेल, माळ कशी अशी दिसेल? या विचाराने तीर्थंकर समजून चुकला की तारकेश्वरला देवीचे दर्शन नक्कीच झाले असले पाहिजे, आपल्या मात्र ते भाग्य नशिबी नाही.

नंतर तारकेश्वर आणि तीर्थंकर नगराकडे परत जायला निघाले. तेथे पोचल्यावर तारकेश्वरने तीर्थंकरला आपल्या घरी घेऊन जाऊन म्हटले–"मी तुझ्या विद्वत्तेवर खूश होऊन हे तुला देत आहे. अव्हेर नको करू." असे म्हणत त्याला तारकेश्वरने अमूल्य हिरे-जवाहीर आणि सोन्याचे दागिने व एक लाख सुवर्णमुद्रा बक्षिस दिल्या.

इतकी गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला–"राजा, मनःशान्ति मिळवण्यासाठी तार-केश्वर देवीच्या दर्शनाला निघाला होता. मग मधेच वाटेत त्याचा विचार का बदलला? त्याला परत जावंसं का वाटू

लागलं? यात्रेच्या काळात पंडित तीर्थंकरने तारकेश्वरच्या अनेक शंकांचं निरसन केलं होतं. अशा पंडिताला तारकेश्वरने 'ज्ञानशून्य' म्हटलं, हे विचित्र नाही वाटत? नंतर देवीनेही ज्ञानी तीर्थंकरला दर्शन न देता, अगदी पामर अशा तारकेश्वरला मात्र दिलं. यावरून असं नाही वाटत की देवीने या बाबतीत काही चूक केली असावी? या प्रश्नांची उत्तरं जाणूनही ती द्यायची तू टाळलंस, तर तुझं मस्तक फुटून जाईल."

राजा विक्रम उत्तरला–"तारकेश्वरचा गैरसमज झाला होता की त्याच्या अशान्तिचं कारण त्याची दौलतच आहे. परन्तु तीर्थंकर दौलत मिळवण्यासाठीच देवीच्या दर्शनाला निघाला आहे, हे जेव्हां त्याला कळले, तेव्हां त्याचा तो गैरसमज दूर झाला, अन् त्याने परत फिरायचा विचार केला. आपलं धन चार लोकांना वाटून जगण्यातच आपल्या मनाला शान्ति मिळेल असे त्याने ओळखले. महापंडित असूनही धन-संपदेच्या मागे लागणाऱ्या तीर्थंकरला यासाठीच त्याने ज्ञानशून्य म्हटले. ही धर्मसूक्ष्मता एका सामान्य व्यक्तीने–तारकेश्वरने ओळखली, तर एक देवी ते ओळखल्यावाचून कशी राहील? तिच्या हातून चूक कशी होईल? आणि म्हणूनच तारकेश्वरला देवीचं दर्शन मिळणं आणि तीर्थंकरला ते न मिळणं यात आश्चर्य करण्यासारखं काहीच नाही. आणखी एक विशेष लक्ष देण्याजोगी बाब आहे. ती म्हणजे–तारकेश्वर भले मोठा पंडित नसेलही, परन्तु तो एक ज्ञानी आणि उदारबुद्धीचा पुरुष नक्कीच आहे. त्यामुळेच तर तीर्थंकरला मन:शान्ति मिळवून देण्यासाठी त्याने त्याला धनदौलत व दागिने वगैरे दिले."

अशा प्रकारे उत्तर मिळताच, राजाचे मौनभंग झाल्यामुळे वेताळ पुन्हा अदृश्य होऊन प्रेतासकट अदृश्य झाला आणि त्याच झाडावर जाऊन फान्दीला लटकू लागला.

(कल्पित)

खोटे बोलण्याची चढाओढ

जो कोणी सर्वात छान खोटं बोलेल, त्याचा सत्कार करावा असं एकदा विशालपुरचा राजा गरूडसेन याच्या मनात आलं. त्याने लगेच आपल्या दरबारी खुषमस्कऱ्याला बोलावून घेऊन त्याला आपला हा विचार सांगितला.

पळभर विचार करून विदुषक म्हणाला–"महाराज, आपण पुढल्या महिन्यात यासाठी एक चढाओढ ठेऊ या. आपल्या देशातल्या चहूकडील खोटं बोलण्यात हुशार अशा लोकांना आपण आमंत्रणं देऊ या. कसा वाटतो हा विचार आपल्याला?"

लगेच स्वीकृति देत राजा म्हणाला–"वा, वा! तुझा विचार तर कमालीचा छान आहे! आता ताबडतोब चढाओढीच्या व्यवस्थेमागे लाग."

विदुषक जरा चाचरत म्हणाला–"महाराज, आपल्या राजवाड्याचं सभागृह यासाठी पुरेसं होणार नाही, तेव्हां आपल्या राजोद्यानाच्या पूर्वेकडील क्रीडाभवनात यासाठी सर्व व्यवस्था करायला दोनेक हजार अशर्फींची आवश्यकता पडेल."

ते मान्य करून कोषाध्यक्षाला सांगून राजानें खुषमस्कऱ्याला दोन हजार अशर्फी देववल्या.

"महाराज, मी उद्याच देशभर दवंडी पिटवून लोकांना आमंत्रित करायची तजवीज करतो." विदुषक उत्साहाचं प्रदर्शन करत म्हणाला.

शेवटी खोटं बोलणारांच्या चढाओढीचा दिवस येऊन ठेपला. विदुषकाने राजाला सांगितलं की स्पर्धेची सुरुवात स्वत: राजेसाहेबांनीच सकाळी आठ वाजता क्रीडामंडपात येऊन करावी. त्यामुळे राजा गरूडसेन अगदी वेळेवर स्पर्धेच्या ठिकाणी पोचला.

संगीता माडेकर

परंतु तेथे चढाओढीबद्दलची काहीच नव्हे, तर राजाला बसण्यासाठी एकादं खास आसनही तिथे मांडलेलं नव्हतं!

तिथल्या पहारेकऱ्याला बोलावून राजाने विचारले–"अरे, आज इथे खोटं बोलणारांची चढाओढ होणार आहे, पण इथं तर त्यासाठी काही व्यवस्था केलेली दिसत नाही? काय भानगड आहे?"

हे ऐकताच तो पहारेकरी बिचारा भीतीने थरथर कापू लागला. तो म्हणाला– "क्षमा असावी महाराज! मला आपलं बोलणं काहीच समजत नाहीये! त्या कसल्या चढाओढीबद्दल तर मला काहीच माहिती नाहीये!"

इतक्यात स्वत: विदुषकच तिथे आला. त्याच्याकडे रागानं पहात गरुडसेन म्हणाला–"खोटं बोलण्याच्या चढाओढीची तू दवंडी पिटवली होतीस की नाही? इथं तर कोणीच कसं दिसत नाही? मला वाटतं, तू त्याची काही तयारीच केलेली नाहीस? बोल, मांड आपली बाजू!"

मोठया नम्रपणे हात जोडून विदुषक म्हणाला–"क्षमा असावी महाराज! पण आपण काय म्हणत आहात, तेच मला कळत नाहीये! कसल्याशा व्यवस्थेबद्दल आपण बोलत आहात, पण मला तर त्याची काहीच माहिती नाही? आपण काही आज्ञा दिली असती, तर तिची अवहेलना मी कसा करू धजेन? खरी गोष्ट काय आहे? सांगा ना महाराज?"

विदुषक हे सर्व बोलला, तेव्हां राजाला सर्व काहीं कळून चुकलं! मोठ्याने हसत तो म्हणाला–"वा रे व्वा! म्हणजे याचा अर्थ असा की खोटं बोलणारांची चढाओढ आता संपली आहे! शेवटी तू शाबित केलंस की अशा चढाओढीत तुझ्याहून वरचा क्रमांक कोणाला मिळणारच नाही! तू सुरुवातीला ज्या दोन हजार अशर्फी घेतल्यास त्या परत करायची काही गरज नाही. उलट बक्षिस म्हणून तुला आणखी दोन हजार अशर्फी मिळतील!" अन् असं बोलून त्याने विदुषकाची खूप तारीफ केली.

चांदोबा पुरवणी–४३

भारतातील पक्षी व जनावरे :

कोकिळा

सर्व पक्ष्यांत गोड गळयाचा पक्षी म्हणजे कोकिळेच्या मधुरगायनाचा उल्लेख आढळतोच. श्रेष्ठ कवि व गायक–गायिकांचा 'कविकोकिळा' अशा पदव्या देऊन सत्कार करण्याचा आपल्या देशात रिवाज आहे. वसंतऋतु सुरू झाला की आंब्याच्या राईतून कोकिळांचे सुमधुर, श्राव्य असे गायन ऐकू येऊ लागते. आणि जसा हिवाळा सुरू होतो, तशी कोकिळा आपले तोंड बन्द करून गरम ठिकाणाचा शोध घेत निघून जाते.

कोकिळ हा अधिक काळा असतो. त्याची चोच हिरवी–पिवळी असते आणि डोळया-भोवती लाल रेघेचे वर्तुळ असते. त्याच्या अंगावर पांढऱ्या रेषा व लहान लहान डाग असतात. कोकिळेला घरटे बनवायला आवडत नाही. त्यामुळे मादी कोकिळा कावळयाच्या घरटयात आपली अंडी घालते. कोकिळांची अंडीही कावळयाच्या अंडयांसारखीच भुऱ्या रंगाची असतात. त्यामुळे आपली अंडी कोणती, व कोकिळेची कोणती हे कावळा ओळखू शकत नाही आणि स्वत:च्या अंडयांबरोबरच कोकिळेची अंडी उबवून तिच्या पिल्लांही कावळे खायलाही घालतात.

सामान्यत: कोकिळा मोठ-मोठया झाडांच्या दाट पानांच्या झाडोऱ्यात रहातात. फळे व किडे हे त्यांचे अन्न होय.

बातम्यातील बालक

वर्धमान कवि

पुस्तकप्रेमी माणसे जेव्हां पुस्तके विकत घेतात, तेव्हां ते त्या पुस्तकाच्या लेखकाची सही त्यावर मिळवण्यासाठी खूप धावपळ करतात. हे दृश्य मुख्यत: पाश्चात्य देशात पहावयास मिळते. तिकडच्या लेखकांची नावे व कीर्तीच अशी आहे. परंतु आपल्या देशात अशा घटना क्वचितच घडतात. नव्याने उदयाला येणाऱ्या आकरा वर्षांच्या आदित्य नारायण कविच्या बाबतीत असेच घडले.

नवी दिल्ली येथे गेल्या फेब्रुवारी महिन्यात विश्व पुस्तक प्रदर्शन भरले होते. तेथे एका प्रख्यात प्रकाशन संस्थेच्या पुस्तकालयात बसून हसत आदित्य आपल्या कविता-संग्रहाच्या पुस्तकावर सह्या करीत असलेला दिसून येत होता. हे पाहून तेथे आलेले अनेक पुस्तकप्रेमी लोक मोठे चकित झाले. आदित्यने 'व्हायब्रेशन्स' नावाचा इंग्रजी कविता-संग्रह लिहिला होता आणि या 'व्हायब्रेशन्स' (स्पंदने) नामक कविता-संग्रहाबाबत निरनिराळ्या पत्र पत्रिकांमधे टीकाही प्रकाशित झाली होती. आणि या टीका वाचून काही पुस्तकप्रेमी या बालकवीची सही आपापल्या प्रतिवर करून घेण्यासाठी ओळीत उभे होते.

आदित्यने यापूर्वी आठ वर्षांचा असताना एक काव्य लिहिले होते. तो कधीकधी कविता वाचत असे. आदित्यचे वडील बंगाल व आसाममधे उच्चपदस्थ अधिकारी होते. तेथे संध्याकाळ फार लवकर होत असल्याने आदित्य वडलांच्या खोलीत जाऊन त्यांची पुस्तके वाचत बसे. प्रथम त्याला कविताच खूप आवडल्या. त्या कवितांमधल्या भावना त्याला समजल्या नसतील, त्यांचा छन्द वृत्त वगैरेही त्याला कळले नसेल, परन्तु त्यातली यमके पाहून तो फार मोहित होई. नंतर त्या कवितांचा अर्थ तो आपल्या आईवडलांकडून समजून घेई.

निसर्गसौन्दर्याने नटलेले पूर्वेकडील प्रान्त सोडून आदित्यने नंतर कलकत्ता व दिल्लीसारखी महानगरे पाहिली. तेथील वातावरण, पर्यावरण वगैरेतील दोष पाहून त्याचे मन फार विचलित होई. नंतर आपल्या मनातील भावना तो शब्दात प्रकट करू लागला. पुढे हेच शब्द कवितेत परिवर्तित होऊ लागले. आदित्य शाळेतून परत आल्याबरोबर आपला गृहपाठ करून टाकतो. नंतर तो इतर मुलांबरोबर खेळायला बाहेर पडतो. फुटबॉल हा त्याचा आवडता खेळ आहे. रात्री जेवणानन्तर तो स्वत:च्या कॉम्प्युटरवर कवितेचे आडवे-उभे धागे विणू लागतो.

कॉम्प्युटर-इंजिनियर बनण्याची आदित्याची महत्वाकांक्षा आहे. त्यासाठी आणखी १०-१५ वर्षे सहज लागतील. त्यामुळे या मधल्या अवधीत तो एक नवोदित म्हणजेच 'वर्धमान बालकवि' म्हणून नक्कीच ओळखला जाईल. अन् त्याच्या लेखणीतून आणखी काही कविता-संग्रह प्रकाशात येतील अशी आशा करायला काहीच हरकत नाही.

तुम्हाला माहीत आहे?

१. सोने व हिरे वगैरेंचे वजन करण्याचे परिमाण काय असते?
२. सर्वात जास्त प्रकाशमान असे नक्षत्र कोणते?
३. जगात प्रथम 'पेपरबॅक' पुस्तकाचे प्रकाशन कोणी केले?
४. या वर्षाचे 'ऑस्कर अॅवॉर्ड' सत्यजित रे यांना मिळाले. या अॅवॉर्डचे नाव 'ऑस्कर' असे कसे पडले?
५. २५ वर्षातून एकदा साजऱ्या केल्या जाणाऱ्या रजतोत्सवाला इंग्रजीत 'सिल्व्हर ज्युबिली' असे म्हणतात. मग 'पेपर अॅनिव्हर्सरी' कशाला म्हणतात?
६. शक संवताप्रमाणे वर्षाचा पहिला महिना कोणता?
७. सन १९२१ पूर्वी 'टेबल-टेनिस' चे नाव दुसरेच होते. ते काय?
८. 'जन्माच्या दिवशीच तो हसला होता' असे एका पारशी पैगंबरच्या बाबतीत म्हटले जाते. तो कोण होता?
९. रक्ताचे चार गट असतात. ए, बी व ओ हे तीन गट आहेत. चौथा कोणता?
१०. एकाच वेळी तीन देशांच्या अध्यक्षपदी एकच व्यक्ती होती. ती कोण? कधी?
११. झेब्रांचे विशेष लक्षण कोणते?
१२. शनीला किती चन्द्र आहेत?
१३. अंतरिक्षातून पाहिले असता, आकाश कोणत्या रंगाचे दिसते?
१४. आग्र्याची स्थापना कोणी केली? कोणत्या साली?
१५. विचवाला कान व डोळे असतात काय?

उत्तरावली

१. कॅरट.
२. ज्येष्ठा.
३. यान्टन् फिलिप रेक्लम, १८६७ मधे.
४. सन १९२९ मधे जेव्हां या अवॉर्डस्‌ची घोषणा झाली, तेव्हां देण्यासाठी मानवी आकाराच्या छोट्या मूर्ति स्मृति-चिन्ह म्हणून बनवण्यात आल्या होत्या. अमेरिकन अॅकॅडमी ऑफ मोशन पिक्चर्सच्या एका अधिकाऱ्याने त्या मूर्ति पाहून असे म्हटले की त्या अगदी हुबेहूब त्याचे मामा ऑस्करसारख्या आहेत. तेव्हांपासून या अॅवार्डस्‌चे हे नाव पडले.
५. पहिल्या वार्षिकोत्सवाला.
६. चैत्र महिना.
७. पिंगपांग.
८. जोराष्टर.
९. एबी.
१०. साइमन बोलीवियर सन १९२८ मध्ये ते बोलिविया, पेरू आणि कोलंबियाचे अध्यक्ष होते.
११. कोणत्या ही दोन झेब्रांवरील पट्टे एकसारखे नसतात.
१२. दहा.
१३. काळा.
१४. सिकंदर लोदी, सन १५०६ मध्ये.
१५. नसतात.

चांदोबाच्या बातम्या

अति उंच पूल

वाहनांच्या जाण्या-येण्यासाठी जगात अत्यधिक उंच पूल कोठे आहे? या प्रश्नाचं उत्तर आहे– जम्मू आणि काश्मीर मधील लडाख भागात असलेला खरडुंगला पूल (समुद्र सपाटीपासून उंची १८,५०३ फुट). भारताच्या सीमा मार्ग संघटनाने 'हिमांक प्रॉजेक्ट ऑफ बीकन्स' च्या अंतर्गत हा बांधला. या प्रकल्पाचे प्रमुख इंजिनियर ब्रिगेडियर बोम्बाट यांचा सत्कार करण्यात आला. त्यांचे नाव गिनीज बुक ऑफ रेकॉर्ड्स मध्ये प्रकाशित झाले आहे.

पाच लाख डॉलर

मेक्सिकोच्या ओक्साका राज्यात सुरूच्या जातीचे एक मोठे झाड आहे. त्याचं नाव आहे अहुंघुतृघुटे. हा दर वर्षी आपणाकडे लाखों प्रवाशांना आकर्षित करतो. हा २००० वर्षे वयाचा आहे असे म्हणतात. याचं नीट संरक्षण करण्यासाठी सरकारने ५,००,००० डॉलर खर्च करण्याचा निर्णय घेतला आहे.

चांगल्या दृष्टीसाठी

अलिकडे असा शोध लागला आहे की फिकट पिवळ्या रंगाच्या काचा असलेला चष्मा वापरला तर मंद दृष्टि असणाऱ्या मुलांना अधिक चांगले दिसू लागते. ऑक्सफोर्ड युनिव्हर्सिटीच्या न्यूरोफिजियालजी विभागाचे डॉ. जॉन स्टीन यांनी साधारण चष्मे वापरणाऱ्या २० विद्यार्थ्यांवर प्रयोग केले. या प्रयोगात असे आढळून आले की हिरव्या रंगाच्या काचा असलेला चष्मा वापरल्यामुळे मुलांची दृष्टि अधिक चांगली झाली.

ज्योतिष-पंडित

रामशास्त्री आपल्या पित्याजवळ सर्व विद्या शिकला होता. तो काव्य-रचनासुद्धा करू शकत असे. परंतु ज्योतिष शास्त्राकडे त्याचा विशेष ओढा होता. लहानपणी आपल्या कच्च्या ज्ञानाच्या आधाराने त्याने काही लोकांना भविष्य सांगितले आणि ते अगदी खरे निघाले. त्यामुळे झालेल्या आनन्दाच्या भरात त्याने ठरवून टाकले की पुढे आपण ज्योतिषविद्या हाच आपला पेशा बनवायचा.

ते ऐकून रामशास्त्रीला सावधानतेचा इशारा देत त्याचा पिता म्हणाला–"बाळा, ज्योतिषशास्त्र हे पूर्णतः विश्वासावरच आधारित असतं. अन् अगदी ततोतंत बरोबर भविष्य वर्तवणं ब्रह्मदेवालाही शक्य नसतं. काव्यरचना आणि आपलं पांडित्य यांद्वारे तू नाव कमव, अन् सुखाने जीवन चालव."

रामशास्त्रीला पित्याचे सांगणे पटले नाही. त्याने पित्यासमोर शपथ घतली की– 'जे ब्रह्मदेवाला जमलं नाही, ते मी करून दाखवीन.'

त्या गावातल्या चार लोकांना त्याने भविष्य सांगितले होते की त्यांच्या आपा-पल्या घरामागे खोदल्यास त्यांना सोन्याच्या मोहोरांचे कलश मिळतील. रामशास्त्रीच्या कथनावर विश्वासून केलेल्या खोदकामात खरोखरच त्या चारी जणांना सुवर्णमुद्रा मिळाल्या!

एके दिवशी सुभाष व अविनाश नावाच्या दोन व्यक्ति रामशास्त्रीकडे भविष्य विचा-रायला आल्या. सुभाष एक बडा जमीनदार होता आणि अविनाश होता एक खुनी!

रामशास्त्रीला आत बोलावून त्याच्या वडिलांनी म्हटले–"या दोघांना मी चांगला ओळखतो रे! फार निर्दय अन् बदमाष

"वसुंधरा"

आहेत दोघंही! त्याना भविष्य मागितलस तर तुझ्याच जिवावर बेतायची शक्यता आहे

पित्याचे बोलणं रामशास्त्रीला मुळीच रुचलं नाही. त्या दोघांच्या जन्मकुंडल्या तपासून तो म्हणाला–"तुमच्या घरांच्या मागे वारूळ असून त्यात नागही आहेत. वारूळ खोदून नागांना घालवून दिलत तर तुमचं भलं होईल."

या घटनेनंतर एक आठवड्याने राम-शास्त्रीचा पिता जवळच्या शहरी जाऊन आला. तेथे त्याला सुभाष व अविनाश दिसले होते. त्यांच्यापैकी एकाला वारूळ खोदल्यावर दहा लाख अशर्फी असलेले घडे मिळाले; त्यातील दहा हजार रामशास्त्रीला देऊन त्याचा सत्कार करायचा त्याचा विचार होता. पण दुसऱ्याच्या घरामागील वारूळ खोदल्यावर घरमालक सोडून बाकी साऱ्यांना वारुळातून निघालेल्या चार नागांनी डसून मारून टाकलं, त्यामुळे हा दुसरा मात्र रामशास्त्रीला जिवे मारण्याच्या विचारात होता.

या गोष्टी रामशास्त्रीला सांगून त्याचा पिता म्हणाला–"मी ज्या गोष्टीला भीत होतो आधीपासून, तेच नेमकं आता घडलं आहे! आता इथे रहाणं धोक्याचं आहे आपल्याला. चल, आपण काही दिवस अन्यत्र कोठे रहायला जाऊ या."

या सूचनेला रामशास्त्री नकार देऊ शकत नव्हता. पण त्याची इच्छा होती की, असे निघून जाण्यापूर्वी ज्याचे भविष्य खरे ठरलं होतं, त्याला भेटून त्याच्याकडून आपल्या दहा हजार अशर्फी वसूल कराव्या. पित्याने याकरता त्याला संमति दिली.

"कोणाबद्दलचं भविष्य खरं ठरलं बाबा? सुभाषचं की अविनाशचं?" उत्सुकतेने रामशास्त्रीने पित्याला विचारले.

रामशास्त्रीचे वडील जरा वेळ विचारात पडले. नंतर ते म्हणाले की, त्या दोघांपैकी कोणाचे कल्याण झाले हे आपल्याला आठवत नाही.

"बाबा जरा आणखी डोक्याला ताण देऊन पहा! हा तर माझ्या जीवनमरणाचा प्रश्न आहे." रामशास्त्रीने पुन्हा विचारले.

पुन्हा थोडा विचार करून ते म्हणाले–"नाही रे पोरा, माझं आता वय होत चाललंय, अन् त्या बरोबर स्मरणशक्तीही कमी होत चाललीय. खूप आठवून पाहूनही तुझा सत्कार करू इच्छिणारा कोण अन् जिवावर उठणारा कोण हे काही आठवत नाही मला! तू स्वतःच आपल्या ज्योतिष पांडित्याचा उपयोग करून ठरव, सुभाषच्या गावाला जावं कि अविनाशच्या? तुझं ज्योतिष कधी चुकत नाही. तेव्हां तू बरोबर जागीच पोचशील, गणित नीट मांड, नाहीतर तुझा मृत्युच ओढवेल."

रामशास्त्रीने बराच वेळ गणित मांडून पाहिलं, पण तो नीट ठरवू शकेना. आता तो पित्याला म्हणाला–"बाबा, मी मोठ्या विचित्र परिस्थितीत सापडलोय. हा गाव सोडायची तर इच्छा नाही माझी. वाटलं

तर ज्योतिषशास्त्राचा त्याग करीन मी, पण गाव नाही सोडणार! मला आता सत्काराची इच्छा उरली नाही, केवळ याच गावात रहाण्याचा मार्ग हवा मला."

तेव्हां हसून रामशास्त्रीचे वडील म्हणाले–"ज्योतिष शास्त्र सोडणं ठीकच होईल. कारण लोकांना भविष्य कथन करताना तू किती चुका केल्यास हे तुझ्या ध्यानात रहाणार नाही. जे तू सांगितलंस तेच आठवणीत ठेवून फुकटचा गर्व करीत रहाशील. सुभाष व अविनाश यांच्यापैकी एकाबद्दलचं तुझं भविष्य चुकल्याचं मी सांगितलं, तेव्हां तू आश्चर्य व्यक्त केलं नाहीस. याचा अर्थच असा की ते तुझ्या आवाक्यातलं काम नव्हे. तुझे प्राण धोक्यात असताना आपल्या ज्योतिषावर तू विश्वास ठेवला नाहीस. बक्षिस वसूलण्यासाठी त्याच्यापैकी एकाकडेही जाण्याची तुझी हिंमत झाली नाही. यावरूनच तुझा स्वत:चा ज्योतिषावर किती विश्वास आहे, ते कळून चुकनं! आता खर सांगतो–मी त्या दोघांना शहरात पाहिलच नव्हतं मुळी! ते सर्व खोटं सांगितल मी तुला! पण आता तू ज्योतिषशास्त्रावर विसंबण सोडून दे. कविता–पांडित्यावर विसबून राहून जगायचा प्रयत्न कर. तुझे डोळे उघडावे म्हणून सुभाष-अविनाश यांच्याबद्दल खोटी गोष्ट सांगितली मी तुला!"

आपल्या ज्योतिषविद्येच्या पेशात कधी-कधी कसा धोका उद्भवू शकतो, हे आता कुठे रामशास्त्रीला उमगले. आपला पिता हा पेशा सोडून देण्याबद्दल वारंवार का सांगत असतो ते कळून चुकले. आता त्याने आपल्या पित्याजवळ क्षमा मागितली आणि त्याच दिवसापासून त्याने आपला ज्योतिषशास्त्राचा पेशा सोडून दिला. कविता–काव्यशास्त्र–साहित्य लिहून एक कविपंडित म्हणून पुढे त्याने चांगले नाव कमावले. त्याला ज्योतिषशास्त्रही येत असल्याने लोक त्याला जास्त मान देत. अशा तऱ्हेने त्याला मोठी कीर्ति प्राप्त झाली.

ज्ञानांचा शोध

प्राचीन काळी उज्जयिनी नगरात शांतभूषण नावाचा एक पंडित रहात असे. शांतभूषण शिकला नाही असं कोणतं ही शास्त्र नाही, नि त्याला माहीत नाही अशी कोणती ही गोष्ट नाही असं लोक म्हणत.

शांतभूषणचे शिष्य शांडिल्य आणि च्यवन यांच्या मनात एक शंका सतत डोकावत असे की आपल्या गुरूला हे अगाध पांडित्य कसं प्राप्त झालं? वेळ मिळाला की शांडिल्य याच गोष्टीची चर्चा करीत असे. एक दिवशी तो च्यवनला म्हणाला–"आपले गुरुजी ब्रह्मभट्टारकचे शिष्य आहेत आणि मी असं ऐकलं आहे की ब्रह्मभट्टारकाचा शिष्य होणं हे तपश्चर्या करून परमेश्वराचं दर्शन करण्याहून कठिण काम आहे! तुला ही गोष्ट माहीत नाही?"

"माहीत का नाही? मी ही ऐकल आहे ते. पण मला वाटत गुरु किती ही महान् पुरुष असला तरी तो पायाचा दगड असतो. त्याचं महत्त्व मी जाणतो. सर्व लोक हे जाणतात की आपल्या गुरुजींनी एक लाख ताडपत्री ग्रंथांचं अध्ययन केलेलं आहे. म्हणून मला असं वाटतं की गुरुजींनी लहानपणापासून जे ग्रंथाध्ययन केलं आणि आज ही करीत आहेत, तेच त्यांच्या पांडित्याचं मूळ कारण आहे!" च्यवनने आपला विचार सांगितला.

आपली शंका दूर करण्यासाठी स्वत: गुरूंकडे जाऊनच त्यांना विचारावं असा शेवटी दोघांनी निर्णय केला.

दोन्ही शिष्यांचे विचार शांतपणे ऐकून गुरु शांतभूषण म्हणाले–"खरोखर मी मोठा भाग्यवान आहे की तुमच्या मनात

दिलीप पंडित

अशी शंका यावी. बरेच दिवस झाले, माझ्या मनात वेदान्तासंबंधी काही शंका आहेत, पण कोणी ही त्यांचं समाधान करू शकलेलं नाही. माझ्या शंकांचं निरसन केवळ गुरु ब्रह्मभट्टारकच करू शकतील. ते आता वृद्ध झालेले आहेत आणि त्यांची प्रकृति ही बरी नसते. तुम्ही दोघे काशीला जाऊन त्यांना भेटा आणि माझ्या प्रश्नांची उत्तरं जाणून या. त्यानंतर मी तुमच्या शंकांचं समाधान करीन." असं म्हणून त्यांनी आपले संदेह एका ताडपत्रावर लिहून दिले.

गुरूच्या आज्ञेनुसार दोन्ही शिष्य काशीला गेले आणि ब्रह्मभट्टारकांना भेटले. त्यांनी शांतभूषणचे प्रश्न वाचले आणि मंदस्मित करीत म्हणाले–" शांतभूषण सारखा प्रकांड पंडित माझा शिष्य आहे याचा मला मोठा गर्व आहे. असल्या शंका तोच विचारू शकतो."

" मी आता म्हातारा झालो, म्हणून या शंकांचं समाधान करणं मला आता शक्य नाही. तरी पण ज्ञान-वर्धनाच्या कामी मी काही योगदान अवश्य देईन. दोन दिवसांनी तुम्ही पुन्हा एकदा माझ्याकडे या. मी प्रयत्न करीन." एवढं सांगून गुरूनं आपले प्रशिष्य शांडिल्य व च्यवन यांना रवाना केले.

दोन दिवसांनी हे दोघे पुन्हा ब्रह्मभट्टारकाकडे आले तेव्हा त्यांनी दोघांच्या हाती ताडपत्रे व लेखण्या दिल्या आणि शांतभूषणच्या प्रश्नांची उत्तरे त्यांना ऐकवली.

गुरूने सांगितलेली सर्व उत्तरे लिहून घेऊन शांतभूषणचे शिष्य आता परत जायला निघाले. तेव्हा ब्रह्मभट्टारक म्हणाले–" मुलांनो, शांतभूषण सारख्या महापंडिताचे तुम्ही शिष्य आहात. म्हणून तुम्हाला अधिक काही समजून सांगण्याची आवश्यकता नाही. तुमच्या लक्षात आलं ना की तुमच्या गुरूच्या प्रश्नांची उत्तरं मानवधर्मशास्त्रात आहेत. पण हे सगळ सांगताना मला काही नव्या शंका येत आहेत. त्यांची उत्तरं रसायन-शास्त्राशी संबंधित आहेत. अवंतीनगरीत राहणारा कुंभार पुरकायस्थ या शंकांचं समाधान करू शकेल. तुम्ही त्याला भेटून जर योग्य ते समाधान मिळवलं नाही तर तुमचा हा सारा खटाटोप अर्धवटच राहील आणि तुमचे गुरु शांतभूषण यांना संपूर्ण उत्तर दिल्याचे समाधान तुम्हाला मिळणार नाही."

दोन्ही शिष्य अवंतीनगरीला गेले, पुरकायस्थला भेटले आणि आपल्या येण्याचा उद्देश सांगितला. पुरकायस्थाला फार आनंद झाला. कुशल-क्षेम विचारून तो सांगू लागला–" गल्लीतील चबुतऱ्यावर बसून आचार्यश्री जेव्हा शिष्यांना शिकवीत असत, तेव्हा ते सर्व मी दुरून ऐकत असे. मी विचार करीत असे की ते जे काही शिकवतात त्यांतलं थोडं जरी मला समजलं तरी माझ्या जन्माचं सार्थक होईल."

एक दिवशी त्यांनी मला आपल्या जवळ बोलवलं नि म्हणाले–" पुरकायस्थ, ज्ञानाची तुझी लालसा मी पहातच आहे. अन्य धंदेवाईक तुझ्या व्यावसायिक कौशल्याची किती प्रशंसा करतात ते ही मी जाणतो. ज्ञानाच्या या महासागराचं मंथन करीत असताना केव्हां तरी एक असा दिवस येईल जेव्हा मला तुझी गरज लागेल!" आणि आचार्यांनी पुरकायस्थाला आशीर्वाद दिला.

"यानंतर मला राजाश्रय मिळाला आणि मी काशी सोडून अवंतीनगरीला आलो." अशा रीतीने आपला परिचय देऊन झाल्यावर त्याने ब्रह्मभट्टारकांच्या शंकांचं समाधान केलं.

पुरकायस्थाची परवानगी घेऊन दोन्ही शिष्य जेव्हा उज्जयिनीला यायला निघाले तेव्हा त्याने पुढे सांगितले–" हे पहा, मी जी काही विद्या प्राप्त केली आहे, त्यातील सर्व अनुभव लक्षात घेऊन मी आचार्य-

थींच्या प्रश्नांची उत्तरं दिलेली आहेत. ती शास्त्राच्या कसोटीवर कितपत योग्य ठरतील हे मला माहीत नाही. खरं म्हणजे रसायन-शास्त्राचं सखोल अध्ययन केलेला पंडितच या प्रश्नांची अधिक योग्य उत्तरे देऊ शकेल. माझा बाळपणचा मित्र व आचार्यांचा प्रिय शिष्य शांतभूषण या शास्त्राचा महापंडित आहे हे सर्वांनाच ठाऊक आहे. तो सध्या उज्जयिनीत राहतो. मला असं वाटतं तुम्ही त्याच्याकडे जाऊन माझा निरोप सांगावा म्हणजे तुमची यथायोग्य जिज्ञासा-पूर्ति होईल."

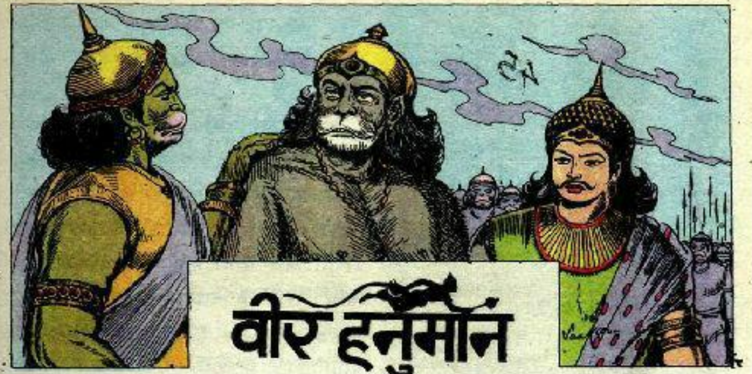
हे सर्व ऐकून शांडिल्य व च्यवन आश्चर्यचकित झाले आणि पुरकायस्थाला म्हणाले–"आम्ही दोघे शांतभूषणचेच शिष्य आहोत, आणि त्यांच्याच कामगिरीवर इथं आलो आहोत." नंतर ते दोघे उज्जयिनीस परतले आणि ब्रह्मभट्टारक व पुरकायस्थ यांच्याशी झालेली सर्व चर्चा गुरूला निवेदन केली.

स्मित हास्य करीत शांतभूषण म्हणाला–"लोक मला महापंडित म्हणतात, तरी ही अनेक गोष्टी मला माहीत नाहीत – हे तुम्हाला समजलं ना? माझ्या प्रश्नांची उत्तरे मिळविण्यासाठी तुम्हाला किती परिश्रम करावे लागले हे ही तुम्ही पाहिलंच!"

नंतर गुरु दोन्ही शिष्यांना म्हणाले–"खरं म्हणजे गुरु नि ग्रंथ ज्ञानाचा शोध घेण्याच्या कामी उपयोगी पडतात याबाबत वाद नाही. तरी पण पुष्कळ गोष्टीत अज्ञान राहून जाते. म्हणून खऱ्या पंडिताला अज्ञात विषय जाणण्यासाठी नित्य प्रयत्न करीत राहिले पाहिजे. अशा रीतीने निरंतर ज्ञानाच्या मागे लागलेला माणूसच खरा महापंडित होय!"

शांतभूषणाच्या कथनांतील सत्य शांडिल्य व च्यवन यांनी जाणले आणि नित्य ज्ञान-साधनेच्या मार्गावर वाटचाल करून श्रेष्ठ पंडित बनण्याचा प्रयत्न करू लागले.

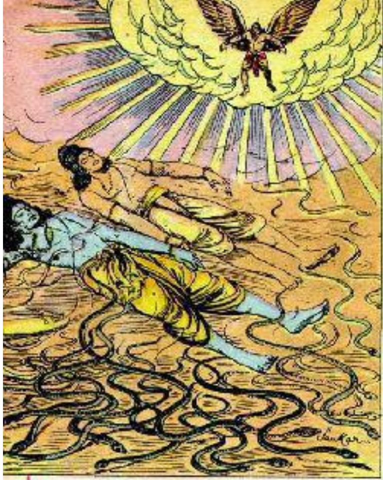
एवढ्यात विभीषण तेथे आला. तो इंद्रजित असावा असे चुकीने समजून वानर सैरावैरा पळू लागले. सुग्रीवाच्या सूचनेनुसार जांबवान वानरांना सांगू लागला– "हा जो आला आहे तो विभीषण आहे, इंद्रजित नव्हे!"

राम व लक्ष्मण यांची अवस्था पाहून विभीषणाला फार दुःख झाले. लंकेचा राजा होण्याचे त्याचे स्वप्न साकार होण्याची आशा लुप्त होऊ लागली.

सुग्रीवाने विभीषणाला आलिंगन देऊन म्हटले–"विभीषणा, रावण नि इंद्रजित यांचा विजय झाला असे समजू नकोस. तू नक्कीच लंकेचा राजा होणार! राम व लक्ष्मण यांच्या प्राणाला धोका मुळीच नाही. ते दोघे मूर्च्छित अवस्थेत आहेत, त्यातून बाहेर आले की काही वानरवीरांसह तू त्यांना किष्किंधेला घेऊन जा. मी रावण व त्याचा परिवार यांचा शेवट करून सीतेला आपल्या बरोबर घेऊन येईन. माझ्याबद्दल, काळजी करण्याचे कारण नाही. मी आपली कामगिरी चोखपणे बजावून परत येईन!"

सुषेण सुग्रीवाला म्हणाला–"देव-दानवांच्या युद्धात राक्षसांच्या माया-प्रहारांनी अनेक देव ठार झाले. काही देव मूर्च्छित झाले, तर काही मरून गेले. तेव्हा देवांचा गुरु बृहस्पति याने आपल्या मृत-संजीवनी विद्येने काही मुळांचा उपयोग करून त्यांच्यावर उपचार केले होते.

२४. गरुत्मानाचे साह्य

क्षीरसागराजवळील डोंगरात संजीवकरणी व विशल्यकरणी नावाच्या वनस्पति उगवतात. जुन्या काळी जिथे समुद्रमंथन झाले, तिथे चंद्र-पर्वत व द्रोण-पर्वत आहेत. या पर्वतांवरच या औषधि वनस्पति मिळतात. हनुमानाला तावडतोब तिथे पाठवावे."

एवढ्यात प्रलय झाल्याप्रमाणे जोराचे वारे वाहू लागले. गरुत्मान येत आहे असं वानरांनी पाहिलं. गरुत्मानाला येताना पाहताच राम व लक्ष्मण यांना बाणांच्या रूपाने बांधून ठेवलेले साप घाबरून पळून जाऊ लागले.

गरुत्मान थेट राम-लक्ष्मणाजवळ उतरला व त्याने त्यांचे चेहरे व शरीर कुरवाळले. त्यासरशी त्यांच्या दोघांच्या सर्व जखमा भरून आल्या, व ते धडधाकट होऊन उभे राहिले.

राम गरुत्मानाला म्हणाला–"आपल्या कृपेने आम्ही पूर्ववत् स्वस्थ झालो आहोत. आपणास पाहून आम्हाला इतका आनंद झाला, जणू आम्ही आमचे पिता दशरथ व प्रपिता अज यांना पहात आहोत. आपली दिव्य वस्त्रे व दागिने पाहून आम्हाला आश्चर्य वाटते. खरोखर आपण कोण आहात?"

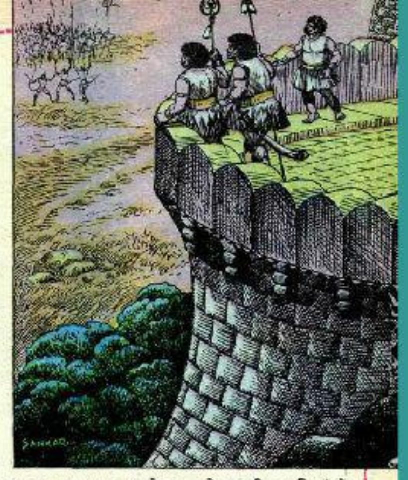
आनंदाश्रू ढाळीत गरुत्मान म्हणाला–"रामा, मी तुझा मित्र आहे, तुझा प्रियवर आहे. मी तुझ्या प्रणांसमान आहे. माझं नाव आहे गरुत्मान. तुम्हा उभयतांना मदत देण्यासाठी मी इथे आलो. तुमच्या शरीरात शिरलेले बाण हे वस्तुतः सर्प आहेत. यांना पळवून लावणे येरा-गब्हाराचे काम नाही. म्हणून तुमची शोचनीय स्थिति पाहून मी तुमच्याकडे आलो व तुमची सुटका केली. या युद्धात थोडं सुद्धा बेफिकीर राहणं बरं नाही. राक्षसांवर विश्वास ठेवणं योग्य नाही हे आता तुला समजलं ना? येथून पुढे तुला चांगलंच सावध राहिलं पाहिजे. थोडी ही चूक होऊं देऊं नकोस!"

परत जाण्याची परवानगी मागत गरुत्मान पुन्हा म्हणाला–"रामा, आता तू मला असं विचारू नकोस की मी तुझा मित्र कसा? या युद्धात विजयी झाल्यावर ते तुला आपोआप समजेल. युद्धानंतर लंकेत मुले व म्हातारी माणसंच शिल्लक राहतील. रावणाचा अंत होईल नि सीता तुला परत मिळेल!" इतकं सांगून गरुत्मान आकाश मार्गाने उडत उडत अदृश्य झाला.

राम-लक्ष्मण जेव्हा पहिल्या सारखे धडधाकट झाले, तेव्हा वानर आनंदाने जयघोष करू लागले. वाद्यांचा गजर ऐकू येऊ लागला. वानरांनी मोठमोठे वृक्ष समूळ उपटले व त्यांच्या सह त्यांनी लंकेची द्वारे घेरली. त्या वेळी अर्धी रात्र उलटली होती.

रात्रीच्या वेळी रावण व राक्षसांनी वानरांचा जयघोष ऐकला. तेव्हा रावण आपल्या मंत्र्यांना म्हणाला–"आज वानर फार खुश दिसत आहेत. राम-लक्ष्मण यांच्या मृत्युनंतर रडण्याऐवजी हे असे आनंदित का झाले आहेत हे कळत नाही. याचं कारण शोधून या बरं." असं म्हणून वस्तुस्थिति समजून घेण्यासाठी रावणाने काही राक्षसांना पाठविले.

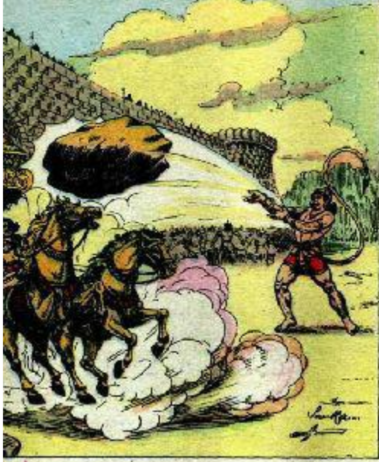
नगरीच्या तटांवर चढून राक्षसांनी पाहिले की राम-लक्ष्मण जिवंत आहेत आणि सर्व वानर प्रसन्न अंतःकरणाने

नाचत-बागडत आहेत. जे काही पाहिलं ते सर्व त्यांनी रावणाला जाऊन सांगितलं.

इन्द्रजितच्या बाणांच्या पाशातून राम व लक्ष्मण मुक्त झाल्याचे वृत्त ऐकून रावणाचा चेहरा पडला, कारण वासुकी सारखे बाण ही कुचकामी सिद्ध झाले होते. रावणाने धूम्राक्ष नावाच्या राक्षसाला बोलवून आज्ञा दिली–"विशाल सेना बरोबर घेऊन तू नीघ, नि अगोदर हा राम आणि वानर यांना मारून टाक."

धूम्राक्ष तावडतोब तेथून निघाला आणि सेनापतीला जाऊन सांगितलं–"मी युद्धाला निघालो, माझ्यासाठी प्रचंड सेनेची व्यवस्था करावी." धूम्राक्षाबरोबर जाण्यासाठी सैन्य

तयार झालं. सैनिकांपाशी विविध प्रकारची शस्त्रास्त्रे होती. सुसज्ज सैन्यासह सर्वोत्तम रथावर आरूढ होऊन धूम्राक्ष पश्चिम-द्वारी उपस्थित झाला.

धूम्राक्षाला आलेला पाहून वानरांनी पुन्हा एकदा रामाचा जयघोष केला. दोन पक्षात युद्ध सुरू झालं. राक्षसांची शस्त्रास्त्रे वानरांवर येत होती. व वानरांनी फेकलेले दगड व वृक्ष राक्षसांवर प्रहार करीत होते. या युद्धात राक्षसांचंच अधिक नुकसान झालं, म्हणून ते हळू हळू पळ काढू लागले. धूम्राक्षाने वानरांवर अधिक जोरदार हल्ला चढवला. वानर ही अधिक संख्येने मरू लागले.

अशा रीतीने धूम्राक्ष वानरांचा नाश करीत आहे हे पाहून हनुमानाला अनावर क्रोध आला, त्याने एक भला मोठा दगड उचलला नि धूम्राक्षाच्या रथाच्या रोखाने फेकला. रथाचे तुकडे तुकडे झाले. आपल्या रथाच्या दिशेने येणारा दगड पाहून धूम्राक्षाने रथातून खाली उडी मारली.

विशाल वृक्ष व त्यांच्या मोठमोठ्या शाखा हनुमानाने राक्षसांवर फेकायला सुरुवात करताच राक्षस सैरावैरा पळू लागले. नंतर हनुमानाने थेट धूम्राक्षावर हल्ला चढवला.

धूम्राक्षाने आपली गदा हनुमानाच्या डोक्यावर जोराने मारली, पण या प्रहाराने हनुमान जरा ही विचलित झाला नाही. त्याने धूम्राक्षावर एक प्रचंड गंडशिला उचलून फेकली. तिच्या प्रहाराने धूम्राक्ष रक्त ओकू लागला व थोड्या वेळात त्याने प्राण सोडले. हे पाहून वानरांनी दुप्पट उत्साहाने राक्षसांशी युद्ध सुरू केले. आणि राक्षस भिऊन लंकेत पळून गेले.

धूम्राक्षाच्या मृत्यूची वार्ता ऐकून रावणाला खूपच राग आला. त्याने राक्षस वज्रदंष्ट्राकडे पाहिले आणि ओरडून आज्ञा केली–"तू ताबडतोब प्रस्थान कर. राम, सुग्रीव व वानर यांना जिवानिशी ठार मारूनच परत ये."

वज्रदंष्ट्र हा मायावी राक्षस होता. शस्त्रास्त्रे व त्यांनी सज्ज निवडक राक्षस-वीरांना घेऊन तो सैन्यासह युद्ध-भूमीकडे निघाला.

वज्रदंष्ट्राची सेना लंका-नगरीच्या दक्षिण द्वाराने बाहेर पडली. त्या द्वारी अंगद आपल्या वानर-सैन्यानिशी तयार होता. वानर व राक्षस यांच्यात तुंबळ युद्ध झाले. या युद्धात राक्षस जेव्हा अनेक वानर-वीरांना ठार करू लागले, तेव्हा अंगदाचा क्रोध उफाळून झाला. तो अत्यंत क्रूरपणे राक्षसांचा वध करू लागला. त्याच्या प्रहारांनी राक्षस एकामागून एक धारातीर्थी पडू लागले. त्याचा केवळ एक प्रहार एकेका राक्षसाला पुरेसा होता. अनेक राक्षसांच्या डोक्यातील मेंदु बाहेर आले.

अंगदाच्या तडाख्यांनी अशा रीतीने जेव्हा राक्षस मरू लागले, तेव्हा वज्र-दंष्ट्राच्या रागाची सीमा राहिली नाही. तो वानर सैन्यावर बाणांचा वर्षाव करू लागला. शेवटी अंगद व वज्रदंष्ट्र दोघे एकमेकांसमोर आले. या द्वंद्व-युद्धात अंगदाने वज्रदंष्ट्राचा रथ आपल्या गंडशिलेच्या प्रहाराने मोडून टाकला. वज्रदंष्ट्राने ऐन वेळी आपली गदा हाती घेऊन रथातून खाली उडी मारली आणि थोडा वेळ तो बेशुद्ध झाला. मूर्च्छेतून बाहेर येता क्षणीच

त्याने अंगदावर आपली गदा फेकली. अंगद सावध होता, त्यामुळे गदा-प्रहारा-पासून त्याने आपल्याला वाचविले. मग वज्रदंष्ट्र आणि अंगद यांच्यात मुष्टियुद्ध सुरू झाले. दोघे बराच वेळ लढत राहिले आणि शेवटी थकून गेले. मग दोघे जण आपल्या गुडघ्यांवर बसले. तेव्हा अंगद विजेसारखा चमकून उठला आणि त्याने आपल्या तलवारीने वज्रदंष्ट्राचे शिर उडवले. वानरांना फारच आनंद झाला. वज्रदंष्ट्राच्या मृत्यूची बातमी ऐकून आता रावणाने अकंपन याला आपल्या सैन्यानिशी युद्धासाठी पाठवलं. आपल्या उत्कृष्ठ रथावर स्वार होऊन सैन्यासह

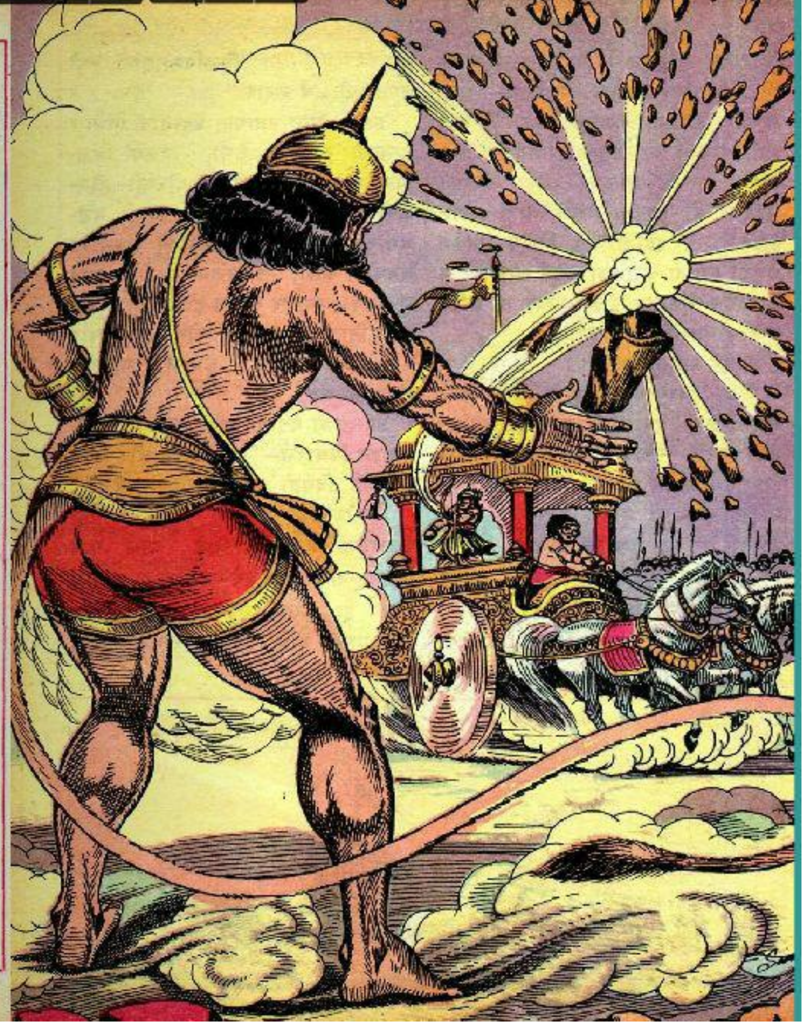
अकंपन युद्ध-भूमीवर येऊन दाखल झाला. मग राक्षस नि वानर यांच्यात निकराची लढाई झाली. दोन्ही पक्षांचे अनेक वीर मृत्यु-मुखी पडले. कुमुद, नल, मेंद आणि द्विविद या वानरांनी साहसपूर्वक राक्षस-वीरांना तोंड दिले आणि ते त्यांचा वध करू लागले.

अकंपनने त्या वानर-वीरांना ओळखले आणि आपला रथ त्यांच्या रोखाने हाकला. अकंपन पुढे वानर-वीरांचा टिकाव लागत नव्हता. हे सर्व पाहून स्वतः हनुमान पुढे आला. अकंपनने हनुमानावर बाणांचा वर्षाव केला. पण हनुमानाने त्या बाणांची जरा ही पर्वा केली नाही. हनुमानाने हुंकार भरून धरतीला आपल्या पायाने एक जोरदार रेटा दिला. जमीन कंपित झाली. एक विशाल शिला उचलून हनुमान अकंपनच्या रोखाने निघाला.

पण अकंपनने आपल्या बाणांनी हनुमानाच्या हातातील शिलेचे तुकडे-तुकडे करून टाकले. यावर हनुमानाने एक सालवृक्ष मुळासकट उपटला नि अकंपनच्या डोक्यावर जोरदार प्रहार केला. आता अकंपन आपला बचाव करू शकला नाही. तो अचेतन झाला, नि त्याने प्राण सोडले.

आता राक्षस चांगलेच भ्यायले आणि शस्त्रे तेथेच टाकून पळून जाऊ लागले. ज्या वानरांनी साहसपूर्वक राक्षसांना ठार मारले होते, त्यांचे हनुमानाने अभिनंदन केले. अकंपनचा वध करणाऱ्या हनुमानाची सर्व वानरांनी तारीफ केली. नंतर सर्व वानरांनी असा जोरदार जयघोष केला की तो ऐकून राक्षसांची घाबरगुंडी उडाली.

अकंपनच्या मृत्यूचे वृत्त ऐकून रावणाला थोडा वेळ वाईट वाटले. नंतर त्याने आपल्या मंत्र्यांशी विचार-विनिमय केला व आपल्या सैन्याची ताकत आजमावण्यासाठी तो लंकेत सर्वत्र फिरू लागला. जरी साऱ्या लंकेत राक्षसांचे ध्वज फडकत होते, तरी नगरीच्या चौफेर वानरांनी चांगलाच वेढा घातला होता.

रावण आपल्या महालात परत आला नि प्रहस्ताकडे पाहून म्हणाला–"शत्रु-सैन्याने आपल्या नगरीला वेढलेले आहे आणि शत्रूशी लढायला आता पर्यंत जे गेले, त्यांना अपयश मिळाले आहे. शत्रूपुढे कोणाचे ही काही चालले नाही. मी, कुंभकर्ण, तू, इंद्रजित नि निकुंभ एवढेच शत्रूशी सामना करायला समर्थ आहोत! तू आवश्यक सैन्यासह युद्ध-भूमीवर जा आणि वानर-सैन्याशी लढाई कर."

यावर प्रहस्त म्हणाला :

"या विषयावर आपण खूप चर्चा केलेली आहे! त्याबाबत अनेक मते आहेत. मला वाटतं सीतेला रामाकडे परत पाठविण्यातच आपलं कल्याण आहे. मला हे ही माहीत होतं की आपण सीतेला परत न पाठवलं तर युद्ध नक्कीच होणार! तुमची इच्छा मला आज्ञेसारखी आहे. म्हणून तुमच्या आज्ञेचं पालन मी नक्की करीनच. तुमच्यासाठी मी युद्धात आपल्या प्राणांची ही पर्वा करणार नाही. हा चाललो मी युद्धाला! विजय मिळविण्यासाठी मी प्रयत्नांची शर्थ करीन."

इतकं सांगून सेनापति प्रहस्ताने विशाल सैन्याची व्यवस्था केली. विजय मिळविण्याच्या इच्छेने राक्षस-वीरांनी होम-अर्चना सुरू केली. आणि त्यांनी युद्ध-भूमीकडे प्रयाण केले. प्रहस्ताने रावणाचा जयघोष केला, नि उत्तम जातीचे घोडे जुंपलेल्या रथावर आरूढ होऊन तो युद्धासाठी निघाला. त्याच्याबरोबर त्याचे चार मंत्री होते–नरांतक, कुंभहन, महानाद आणि समुन्नत.

प्रहस्ताला येताना पाहून रामाने विभीषणाला विचारले–"हा येणारा वीर मोठा पराक्रमी दिसतो आहे! तो कोण बरं?"

विभीषणाने रामाला सांगितलं–"हा रावणाचा सेनापति आहे. याचं नाव प्रहस्त. रावणाच्या सेनेच्या तिसऱ्या भागाचं नेतृत्व हा करतो. सर्व शस्त्रास्त्रांचं उत्तम ज्ञान याला आहे. महान् पराक्रमी म्हणून प्रहस्त सुप्रसिद्ध आहे."

आभाळाचे खांब

एका गावात भीम नावाचा एक भोळा माणूस रहात असे. मजुरी करून तो आपलं पोट भरी. गावचे लोक त्याला अगदीच भोळा सांब मानत.

एका रात्री जेवण उरकून भीम चांदण्यात बाजेवर पडून आकाशाकडे पहात होता. अचानक एक भीतिदायक विचार त्याच्या मनात उमटला–

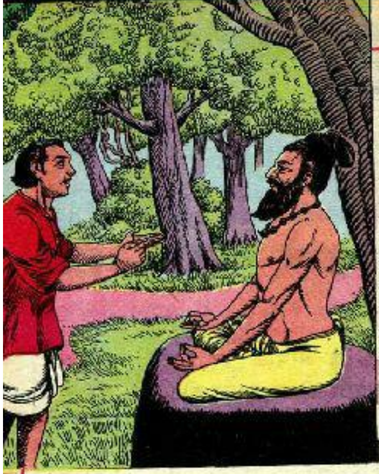
'लोक म्हणतात, कि आभाळ म्हणजे तर देवानं घातलेला खूप मोठा मांडव आहे. मांडव ज्या आकाराचा असेल, त्या मानाने त्याला चारी बाजूंनी खांब असतात. पण मग, इतक्या मोठ्या आभाळाचे खांब कुठायत? दिसत तर नाहीत कुठे? अन् मग जर आभाळ खाली पडलं तर केवढा अनर्थ गुजरेल?'

या विचारबरोबर भीम भीतीने घाबरा झाला, आणि उठून बसला. त्याला वाटलं की, हे आभाळ जर खाली पडल, तर आपला जीवच जाईल की!

सकाळ झाली, तेव्हां परत गावात येऊन प्रत्येकाला थांबवून थांबवून विचारू लागला–"छोटयाशा एकाद्या मांडवालासुद्धा चार खांब असतात. मग इतक्या मोठ्या आभाळाला तर कित्तीतरी खांब असायला हवेत, पण इथे तर एकही खांब दिसत नाही! आणि आता जर हे आकाश तुटून खाली पडलं, तर आपण सगळे मरणार नाही का? आपण सगळे आता अशा जागी जाऊ या, की जिथे आकाशच नसेल!"

यावर सर्वजण हसू लागले आणि आपसात म्हणू लागले की भीमला बहुधा भूतबाधा झाली असावी. अगोदरच सर्वजण त्याला वेडा मानत असत. त्यामुळे त्याच्याकडे कोणीच लक्ष देईना.

२५ वर्षांपूर्वीच्या चांदोबातील गोष्ट

आता भीमला वाटू लागलं की आपल्या-कडे लक्ष न देणारे हे लोकच सारे वेडे आहेत, अन् त्यानं ठरवलं की आपणच गाव सोडून जाऊन जिथे आकाशच नसेल अशा ठिकाणी निश्चिन्तपणे रहायला लागावे. या विचाराने तो गाव सोडून पुढे निघाला.

गावातून बाहेर पडून तो जंगलात पोचला. तेथे त्याला एकटा-दुकटा एकादा माणूस दिसू लागला. त्यांच्यापैकी एका-जवळ भीमने आपली भीती बोलून दाखवली. तो माणूस भीमकडे नीट निरखून पाहून म्हणाला–"काय बडबडत आहेस? आकाशाला कसले आलेत खांब?" अन् तो मुकाट्याने पुढे निघून गेला.

इतकी छोटीशी गोष्टही या माणसाला कळत नाही–या विचाराने चिडून भीमही पुढे चालू लागला. खूप चालल्यावरही जंगल काही संपेना, अन् एकादं नवं गावही लागेना. एका ठिकाणी जरासं थांबून डोकं उचलून त्यानं वर पाहिलं, तर झाडांच्या पुढे वर त्याला पुन्हा आकाशच दिसलं. त्याला वाटलं की आकाश नसलेल्या जागी पोचायला आपल्याला बहुधा अजून खूप दूर जावं लागेल.

रात्र होईपर्यंत तो चालतच राहिला. नंतर तो एका झाडाखाली रात्र घालवण्या-साठी थांबला. झाड खूप मोठं असल्याने त्याच्या फांद्या आपल्याला वाचवू शकतील असा विचार त्याच्या मनात होता.

त्या झाडाखाली एक साधू डोळे मिटून बसलेला होता. भीमच्या चाहुलीमुळे त्याने डोळे उघडले.

त्याला पाहून भीमने विचारले–"वा, वा! तुम्ही पण आभाळ पडलं तर स्वतःला वाचवण्यासाठी इथे येऊन बसला आहात न?"

साधूनं ओळखलं की हा एक भोळा-भाबडा प्राणी असावा. त्यानं हसतच भीमला विचारलं–"आभाळ पडणं म्हणजे काय?"

"लहानशा मांडवालाही चार खांब असतात की नाही! पण इतक्या मोठ्या आभाळाला तर एकही खांब नाहीये. मग ते पडल्याशिवाय कसं राहील?" भोळ्या भीमाने शंका विचारली.

"हं! आत्ता तुझी शंका मला बरोबर कळली बेटा! आभाळाला खांब कसे नसतील? आभाळाला खांभ नक्की असतात. त्याबद्दल मी तुला सकाळी सांगेन. आता झोप तू." साधू म्हणाला.

सकाळ झाली अन् भीम जागा झाल्यावर साधू म्हणाला–"बेटा, तुझी हीच शंका आहे नं, की आकाशाला खांब का नाहीत? आपली शंका निवारण्याचा मार्ग सांगतो बघ तुला. या बाजूने गेलास की एक गाव लागेल. तिथे जाऊन प्रत्येक घराजवळ त्या घरच्या लोकांना शिव्या देत उभा रहा अन् भीक घेऊन ये."

भीम गावात पोचला. प्रत्येक घरासमोर उभा राहून त्या घरच्या लोकांना शिव्या देत तो भीक मागू लागला. सर्वच जण त्याला मारायला धावले, पण भीक कुणीच दिली नाही. शेवटी भीम एका घरासमोर गेला. भीक मागितली पण कोणीच बाहेर आले नाही. मग तो शिव्या देऊ लागला.

यावर घरातून भरकन एक बाई बाहेर आली अन् त्याला भिक्षा घालत म्हणाली–"यायला उशीर झाला मला. मग शिव्या दिल्यावाचून कसा राहशील तू? मला कळलं, कळलं हं!" आणि मग तीं घरात निघून गेली.

भीम जंगलात परत आला अन् साधूला त्याने ही हकिकत सांगितली.

साधू हसत म्हणाला–"तू शिव्या दिल्यास, तरीही त्या बाईने तुला भीक दिली. रागावली नाही ती? अशी माणसं हजारो लाखोत एक असली तरी पुरे, हीच माणसं आभाळाचे खांब आहेत. मांडवाला फक्त चारच खांब असतात. त्यामुळेच तो कध्धी तुटून पडत नाही. घाबरू नकोस आता."

साधूचे बोलणे भीमला बरोबर समजले. साधूला साष्टांग नमस्कार करून त्या दिवसापासून तो त्या साधूची सेवा करत त्याच्याचु जवळ राहू लागला.

चिरंजीव माणूस

गोष्ट खूप जुनी आहे. त्या काळात इटलीत बेप्पोपिपेट्टा नावाचा एक तरूण अन् धाडसी असा शिपाई होता. एक दिवस एका निर्मनुष्य अशा जंगलातून जात असताना, दोन चोर एका व्यापाऱ्याला चांगला ठोकून काढत असलेले त्याने पाहिले. बेप्पो एकदम वाघासारखा त्या चोरांवर तुटून पडला. ते बेप्पोसमोर मुळीच टिकाव धरू शकले नाहीत, अन्......पाय लावून पळून गेले ते! व्यापारी हातीपायी धड आहे असे पाहून त्याच्याशी अवाक्षरही न बोलता बेप्पो तिथून चालू लागला.

बेप्पोने दाखवलेले हे साहस त्याच्या पथ्यावरच पडले. कारण तो व्यापारी दुसरातिसरा कोणी नसून, वेष पालटून फिरणारा, त्या देशचा खुद्द राजाच होता! बेप्पोच्या ऐन वेळच्या मदतीबद्दल तो कृतज्ञ राहिला अन् त्याच्या धाडसीपणावर फार खूषही झाला. नंतर बेप्पोला बोलावून घेऊन राजा त्याला म्हणाला–"आजपासून मी तुला नोकरीतून मुक्त करून स्वातन्त्र्य देत आहे. तुला हवं तेव्हां सैनिक म्हणून तू युद्धात भाग ही घेऊ शकतोस, पण तशी तुझ्यावर सक्ती नाही. तुला पाहिजे तेव्हां तू सुट्टी घेऊ शकतोस, हवं तिथे भटकू शकतोस. आजीवन तुझ्या उदरभरणाची जबाबदारी मी घेत आहे. तुझा सारा खर्च मी चालवीन."

बेप्पोला तरी यापेक्षा अधिक काय पाहिजे होते? आजपर्यंत शिपाई म्हणून तो जी विशिष्ट थैली बाळगत असे, ती वापरायचे आता त्याने बन्द केले, अन् एकदम निष्काळजी, मनपसन्त असे जीवन तो जगू लागला. एकदा एका वृद्ध सैनिकाने त्याला पाहिले अन् विचारले–"कारे बाबा! स्वतःला सैनिक म्हणवतोस तर थैली कुठाय तुझी?"

सचिन आंब्रेकर

"शिपायाचं काम न करताही राजा माझं पालनपोषण करतो आहे." बेप्पो उत्तरला.

"भाग्यवान् आहेस खरा! ही घे माझी थैली आहे ही. हिचं तोंड उघडून कुणालाही 'मार उडी' म्हणालास, तर ताबडतोब तो या थैलीत उडी मारेल. जोपर्यंत थैलीच तोंड उघडून तू त्याला मुक्त करणार नाहीस, तोपर्यंत तो तसाच अडकून राहील कित्येक वर्षं मी या थैलीशी असा खेळत आलोय. आता मात्र कंटाळलोय. तू अजून तरुण आहेस, म्हणून आता काही काळ तूही घे खेळून हिच्याशी!" असे म्हणून त्या वृद्धाने आपली थैली बेप्पोला दिली.

बेप्पोने थैलीच्या खरेपणाबद्दल पारखून पाहिले. त्याच्याशी लढणाऱ्या दोन व्यक्तींना थैली दाखवून तो म्हणाला–"हं मारा उडी हिच्यात." त्याबरोबर त्या दोघांनी खरोखरच थैलीत उड्या मारल्या. अन् बेप्पोने त्यांना सोडून देईपर्यंत ते स्वतः बाहेर येऊ शकले नाहीत.

दोन वर्षे आपल्या गावात राहिल्यावर बेप्पो कंटाळला आणि राजधानीला परत गेला सारे शहर त्याला उदासवाणे दिसले प्रत्येक घराबाहेर काळा कपडा टांगलेला दिसत होता. हकीकत काय आहे, याची चौकशी केल्यावर बेप्पोला लोकांनी विचारले–"म्हणजे? तुला अजून माहीतच

नाही? आज मध्यरात्री सैतान येऊन राजकन्येला उचलून नेणार आहे. काही वर्षांपूर्वी त्याने या अटीवर राजाकडून सही करून घेतली होती. कागदावर काय लिहिलंय, हे राजाला माहीत नसल्याने त्याने सही केली होती. पण आता त्याला कळून आलंय की अटीप्रमाणे मुलगी सैतानाहाती सोपवायला हवी."

बेप्पो ताबडतोब राजाकडे गेला व व म्हणाला–"आपण माझ्यावर जीवन-भराचा जो उपकार केलाय, त्याच्या बदली मी आता राजकन्येला सैतानाच्या कचा-ट्यातून सोडवायचा प्रयत्न करीन."

"तुझा धाडसीपणा मला ठाऊक आहे, पण यावेळी तू किंवा मी या परिस्थितीत

काहीच करू शकणार नाही. फसून का होईना, पण मी त्या कागदावर सही करून बसलोय ना!" राजा हताश स्वरात म्हणाला.

"इतकीशी फसवणूक तर आपणही करू शकू ना महाराज! राजकन्या ज्या कक्षात आहे, त्याच्या शेजारच्या कक्षात माझी रहाण्याची सोय करून द्या हुजूर! म्हणजे कसं? सैतानाला त्या माझ्या कक्षातूनच राजकन्येकडे जावं लागलं पाहिजे. मला एक टेबल, कागद, शाई अन् लेखणी हवी, त्याचबरोबर एक सोटाही असावा. बाकी सगळं मी संभाळून घेईन." बेप्पो म्हणाला.

बेप्पो हे संकट टाळू शकेल, अशी राजाला मुळीच आशा नव्हती. तरीही त्याने बेप्पोला सारी व्यवस्था करून दिली. राजकन्येच्या कक्षा शेजारच्या खोलीच्या दरवाज्याशी टेबलावर आपली थैली ठेवून बेप्पो जवळच उभा राहिला.

ठीक मध्यरात्री एकाएकी जमीन थरथरू लागली. चोहीकडे विजा पडल्या, कडकडाट ऐकू आला अन् गंधकाच्या वासाने आसमन्त भरून गेला. तुटलेल्या ताऱ्याच्या वेगाने सैतान राजवाड्याकडे येऊ लागला. तो पुढे दिसताच थैलीचे तोंड उघडून बेप्पो म्हणाला–"मार उडी!" सैतान तावडतोब थैलीत बन्द झाला!

थैलीत अडकून जरा वेळ सैतानाचा आरडाओरडा ऐकल्यावर अन् तो थोडा गप्प झाल्यावर बेप्पोने त्याला विचारले– "इकडे का यावं लागलं तुला?"

"ही तुला सांगायची गोष्ट नव्हे!" सैतान थैलीतूनच गुरगुरला.

"मला नाही, तर आणखी कुणाला सांगणार? तू राजकन्येला घेऊन जायला आलायस, अन् तुझा बेत हाणून पाडायलाच मी इथे येऊन बसलोय; समजलास? राजकन्येला सोडून देऊन तू आल्या वाटेने परत फिरायचं वचन दे; नाहीतर मी तुला या थैलीतून सोडणारच नाही बघ!" बेप्पोने धमकी देत म्हटले.

"हे मुळीच होणं नाही! आज मध्य रात्रीपासून राजकन्या माझी झाली आहे. राजाने तसं एका कागदावर लिहून, सही करून, कागद माझ्या हाती दिलेला आहे." सैतान गुर्मीतच बोलला.

"ते तर मलाही माहीत आहे रे! बोल, तू तो कागद आता फाडून टाकायला तयार आहेस की नाही? शेवटचं विचारतोय मी तुला." बेप्पोने विचारले.

"माझ्या भानगडीत दखल देऊ नकोस तू. मुकाट्यानं थैलीबाहेर काढ मला!" सैतान अजूनही आपल्याच मस्तीत होता.

"ठीक आहे. मग आता मी आपलं काम सुरू करतो." असे म्हणून बेप्पो सोट्याने त्या थैलीवर तडाखे मारू लागला.

सैतान तर नरकाचा प्रमुख! त्याने नरकातही कधी असे शारीरिक कष्ट भोगले नव्हते! मानवलोकात येण्यासाठी त्याला साधे मानव-शरीर धारण करावे लागले होते. या शरीरामुळे सोट्याचा मार त्याला सहन होईना! वेदनेने कुंथत तो किंचाळू, आरडू-ओरडू लागला. शेवटी तो बेप्पोचे म्हणणे मानायला तयार झाला. तो म्हणाला की आपल्याला बेप्पो थैली-बाहेर काढील, तर आपण राजकन्येचा नाद सोडून द्यायला तयार आहोत.

"अरे, तू तर कागदावर सही करून घेणारा प्राणी आहेस. मी तुझ्या बोलण्या-वर विश्वास ठेवायला मुळीच तयार नाही. मी एक पत्र लिहून तयार करतो, तू फक्त आपला हात बाहेर काढून आपली सही कर त्यावर. नंतरच तुझी सुटका शक्य आहे." बेप्पो पुन्हा धमकावत म्हणाला.

जिवावरच बेतलं, म्हणजे काय करणार? सैतानाने बेप्पोच्या सर्व अटी मान्य केल्या. बेप्पोने पत्र तयार करून, सही करायला सांगितल्याबरोबर त्याने थैलीतून हात बाहेर काढून सही करून टाकली. नंतर बेप्पोने सैतानाला थैलीबाहेर सोडले. पुन्हा एकदा गंधकाचा वास पसरून वीज चमकली. अन् सैतानाने सूंबाल्या केला!

नंतर राजा, राजकन्या अन् बाकी दरबारी लोकांनी जेव्हा बेप्पोवर स्तुति-सुमने उधळली, तेव्हा तो अगदी लाजून गेला. त्याच्या सन्मानार्थ राजाने जंगी मेजवानी दिली व नंतर बेप्पो तेथून निघून गेला.

पुढे फिरत रहाण्याचा बेप्पोला कंटाळा आला आणि त्याला वाटू लागले की एकादी मनपसन्त जागा पाहून तेथेच कायमचे वास्तव्य करावे. अशा जागेच्या शोधात असतानाच त्याला एका नदीकिनारी एक सुंदरशी झोपडी दिसली. झोपडीच्या चारी बाजूंना छानशी फळाफुलांची झाडे होती व सारे दृश्यच मोठे मनोवेधक होते. आता देशाटन सोडून मरेपर्यंन्त इथेच रहावे असे त्याने ठरवले.

काही वर्षे तो तेथे मोठ्या सुखाने राहिला. एक दिवस त्याच्याकडे एक नवीनच माणूस आला. हा माणूस काळा व शांत होता. पण तो मोठा उदास दिसत होता.

"आपण कोण?" बेप्पोने त्याला विचारले.

"मृत्यु!" तो माणूस उत्तरला.

"ओहो! मग मार उडी!" थैलीचे तोंड उघडत बेप्पो म्हणाला. मृत्यु त्या थैलीत तसाच दीड वर्षपर्यंन्त अडकून राहिला.

बेप्पोने त्याला या काळात कसलाही त्रास दिला नाही. उलट तो मृत्यूशी मोठ्या प्रेमाने गप्पा करी. मृत्युनेच त्याला भय दाखवून, धमक्या देऊन किंवा कधी कधी वादविवाद, अनुनय वगैरे करून थैलीबाहेर

येण्याचा प्रयत्न केला. परन्तु बेप्पोने त्याला मुळीच दाद दिली नाही.

या दीड वर्षात कुणाचाच मृत्यु ओढवला नाही. जी माणसे आज-उद्याच मरण्या-सारखी होती तशीच राहिली. कित्येक अपघात व लढाया झाल्या, परंतु कोणीच मेले नाही.

मृत्यूने बेप्पोला तऱ्हेतऱ्हेने समजावायचा प्रयत्न केला–मृत्युशिवाय जीवनाचा मार्ग सुगम होत नाही. अतिवृद्ध व दीर्घरोगी माणसे असतात किंवा अत्यंत वाईट प्रकारे जीवन घालवणारी माणसे असतात. अशांना केवळ 'मृत्यु' हीच सुटका असते. मृत्यु न होता केवळ जन्मच होत राहिले तर लोकांना जगात रहायला जागाच उरायची नाही! शेवटी यात काही तथ्य आहे, हे बेप्पोला मानावेच लागले. नंतर त्याने मृत्युकडून एक वचन घेतले की जो पर्यंत आपण स्वतः बोलावणार नाही, तोपर्यंत मृत्युने त्याच्याकडे ढुंकूनही पाहू नये, अन् मगच त्याने मृत्युला थैलीतून सोडून दिले.

थैलीतून बाहेर निघाल्याबरोबर मृत्यु भराभरा आपली तुंबलेली कामे उर-कण्याच्या मागे लागला. जगात युद्ध व विषारी रोग येऊन लाखो लोक मरू लागले.

यानन्तर बेप्पो खूप वर्षे जगला. शेवटी त्यालाच आयुष्याचा कंटाळा येऊ लागला.

त्याचे सारे दोस्त व स्वतःची मुलेबाळेही मरून गेली. त्याची नातवंडेही मेली! तो राजा व राजकन्याही मरून गेले. आता मात्र बेप्पोने आपल्या नोकराकरवी 'मृत्युने येऊन आपल्याला घेऊन जावे' असा निरोप त्याच्याकडे पाठवला.

"नाही रे बाबा! तो माणूस जिथे रहात असेल, त्याच्या आसपासही मी फटकणार नाही!" मृत्यु म्हणाला.

"मृत्यु किती कृतघ्न आहे! मी त्याला थैलीतून सोडलं ही चूकच केली. म्हणजे तरी त्याचं डोकं ठिकाणावर राहिलं असतं!" बेप्पो स्वतःशीच म्हणाला.

मृत्युने बेप्पोचे शरीर त्याच्या आत्म्या-पासून निराळं करायला नकार दिला होता.

त्यामुळे 'आपणाला आता स्वर्गात किंवा नरकात सशरीरच जायला हवं' असा विचार बेप्पोने केला. त्याला वाटले की, आपल्याला स्वर्गात नक्कीच जागा मिळणार नाही. त्यामुळे त्याने नरकात जायचे ठरवले. त्याने सरळ नरकात जाऊन तेथला दरवाजा ठोठावला.

मृत्युला याबद्दल जेव्हा कळले, तेव्हा त्याने आपल्या नोकरांना सांगून ठेवले– "त्याला मुळीच आत येऊ देऊ नका. खूप चांगलं धोपटून काढून त्याला बाहेर ढकलून द्या." आणि त्या अनुचरांनी तसेच केले.

आता तो स्वर्गात पोचला अन् द्वारपालाला म्हणाला की–"मला आत येऊ दे." द्वारपाल म्हणाला–"मी ईश्वराला विचारून येतो." अन् तो आत गेला. तेव्हां बेप्पोने आपली टोपी तटाच्या भिंतीवरून स्वर्गोद्यानात फेकून दिली.

द्वारपालाने येऊन सांगितले की–"तुला आत यायला परवानगी मिळाली नाही. तू सैतानाला पिटून काढण्याचं एक चांगलं काम केलं होतंस. पण इतक्या लहान गोष्टीसाठी तुला स्वर्गात प्रवेश मिळणार नाही. तुझी स्थिति शोचनीय आहे. पण मी कायद्याचं उल्लंघन करू शकत नाही."

"तुझं म्हणणं बरोबर आहे. पण माझी टोपी आत पडलीय. ती घेऊ दे मला." बेप्पो म्हणाला.

"ठीक आहे. घेऊन जा."

बेप्पो आत गेला व आपल्या टोपीवर बसूनच राहिला. द्वारपालाला तो म्हणाला–"मी आपल्या इस्टेटीवर कब्जा करून बसलोय. इस्टेटीशिवाय पवित्र असं कायद्यात काय असू शकतं? तू मला इथून उठवू शकत नाहीस."

गोष्ट ईश्वराच्या कानी गेली. तेव्हां तो म्हणाला–"स्वर्गात कुणाला इंचभर जरी जागा मिळाली, तरी पुरा स्वर्ग मिळाल्यासारखंच असतं. राहू दे त्याला इथेच."

बहुरूपा वसुन्धरा :

वेगाने वाढणारे बांबू

थायलंड, मलेशिया, इण्डोनेशिया आदि अग्नेय आशियातील देशांमधे विपुल आढळणारी बांबूची वने खूप भराभर वाढतात. ईशान्य भारतात बांबू एक मीटर वाढण्यासाठी ६ ते ८ आठवडे लागतात. पण वर उल्लेखलेल्या देशांत तोच एक मीटर बांबू २४ तासात वाढतो.

भविष्याची सूचना

नैसर्गिक उत्पातांच्या बाबत अगोदरच जागरूक राहून, लोकांना सूचना देण्याबद्दल काही जनावरे व प्राणी सक्षम असतात असे मानले जाते. भूकंप, वादळ व ज्वालामुखीचे स्फोट यांची माहिती काही जनावरांना अगोदरच कळते. त्याचप्रमाणे काही माशांमधेही ही अद्भुत शक्ती आढळते. जेली-फिश हा समुद्री प्राणी १५ तासांपूर्वीच वादळाची चाहूल घेतो आणि किनाऱ्याकडून तो खोल पाण्याकडे जातो. खोल पाण्यातले मासे व अन्य प्राणी ही सूचना ओळखून लगेच पाण्याच्या पृष्ठाकडे येतात. जपानमधे मत्स्यालयात पाळलेले मासे भूकंपाच्या काही तास अगोदरच एकमेकांना टकरा देत धावपळ करू लागतात.

उंच उंच वारुळे

काही वाळवींनी बनवलेली वारुळे जमिनीवर लहान लहान टेकड्यांसारखी दिसतात. काही वारुळे २१ फूट उंचीचीही असतात. ही वारुळे म्हणजे लहान वारुळांच्या मानाने हिमालयच!

